

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra**

Aušrinės Kutkaitės-Žemaitienės,
Neakivaizdinio skyriaus
V kurso, komercinės teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

Šeimos turtas ir jo teisinis statusas

Vadovas: lekt. Saulius Aviža

Recenzentas: lekt. Egidijus Laužikas

Vilnius 2009

TURINYS

Įvadas.....	3 psl.
1. Santuoka – šeimos, šeimyninių asmeninių ir turtinių santykių atsiradimo ir egzistavimo pagrindas.....	6 psl.
2. Šeimos turto institutas.....	11 psl.
2.1 Šeimos turto paskirtis, tikslai.....	11 psl.
2.2 Šeimos turto sąvoka, sudėtis.....	13 psl.
2.2.1 Gyvenamoji patalpa kaip šeimos turtas.....	17 psl.
2.2.2 Kilnojamieji daiktai kaip šeimos turtas.....	19 psl.
2.2.3 Teisė naudotis šeimos gyvenamąja patalpa.....	21 psl.
3. Šeimos turto teisinis statusas.....	24 psl.
3.1 Šeimos turto teisinio režimo atsiradimo pagrindai.....	24 psl.
3.2 Šeimos turto valdymas, naudojimas, disponavimas juo.....	25 psl.
3.2.1 Nuosavybes teisių į gyvenamąją patalpą perleidimas, įkeitimas, suvaržymas.....	27 psl.
3.2.2 Nuosavybės teisių į kilnojamuosius daiktus perleidimas, įkeitimas, suvaržymas.....	36 psl.
3.2.3 Teisės naudotis gyvenamąja patalpa perleidimas, įkeitimas, suvaržymas.....	39 psl.
3.3 Išieškojimas iš šeimos turto pagal kreditorių reikalavimus.....	40 psl.
3.4 Šeimos turto režimo įtaka turto padalijimui.....	46 psl.
4. Šeimos turto teisinio režimo pabaiga.....	51 psl.
5. Išvados.....	55 psl.
Literatūros sąrašas.....	57 psl.
Santrauka.....	60 psl.
Summary.....	61 psl.

IVADAS

Po Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 1990 metais vyksta esminiai pokyčiai įvairiose visuomenės gyvenimo srityse. Neliko nuošalyje ir šeima. Pagrindiniai šeimos, kaip konstitucinės vertybės, konstituciniai aspektai atsispindi daugelyje pagrindinio mūsų šalies įstatymo Konstitucijos, priimtos 1992 m. spalio 25 dieną, straipsnių: 38 str., 39 str., 22 str., 26 str., 31 str.

Tarp sutuoktinių susiklostantys šeimos turtiniai santykiai yra civilinės teisės reglamentavimo dalykas. Kadangi, palyginti su kitais civiliniais santykiais, šeimos santykiai turi nemažai ypatumų, kurie lemia jų teisinio reglamentavimo savitumus, šeimos santykius reglamentuojančios normos išskirtos į atskirą Civilinio kodekso knygą. Šios knygos didžioji normų dalis įsigaliojo tik priėmus naująjį Civilinį kodeksą 2001 m. liepos 1 dieną. Viena iš naujovių, įtrauktų į naująjį Civilinį kodeksą, yra šeimos turto institutas, kurį analizuoju šiame darbe.

Temos aktualumas ir originalumas. Nors Civilinis kodeksas įsigaliojęs jau aštuoneri metai, tačiau šeimos turto institutas Lietuvos teisės mokslo darbuose labai mažai analizuotas. Civiliniame kodekse yra tik keletas straipsnių, skirtų šeimos turto teisiniui reguliavimui. Šis institutas detalai išanalizuotas prof. P. S. Vitkevičiaus knygoje “Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai”. 2008 metais Vilniaus universiteto Teisės fakultete buvo pristatyti ir apginti du magistro darbai šia tema.

Šeimos turtą reguliuojančios normos yra labai specifinės tuo, kad santykiai tarp šeimos narių reguliuojami imperatyviai ir šalių susitarimu šio imperatyvaus reguliavimo pakeisti negalima. Be to, tai santykiai, į kuriuos kištis kitiems asmenims be svarbios priežasties draudžiama.

Teismų praktikoje dažnai kyla įvairių klausimų, susijusių su šeimos turto institutu. Vienas iš tokių klausimų - šeimos turto sudėtis. Šiuo atveju nėra nusistovėjusios vieningos nuomonės dėl daiktų, priskiriamų šeimos turtui, baigtinio sąrašo. Teismų praktikoje bei teisės doktrinoje šiuo klausimu yra išdėstomos skirtingos pozicijos. Taip pat reikalinga išspręsti aktualų klausimą dėl nepilnamečių vaikų bei silpnėsiojo sutuoktinio interesų apsaugos. Svarbu pažymėti, kad išsiskiria nuomonės ir dėl šeimos turto teisinio režimo nustatymo reikšmės, kas dažnai suprantama kaip nereikalingas turtinių teisių suvaržymas. Manychiau, kad tai ir nulemia temos aktualumą ir praktinę reikšmę.

Tema originali tuo, kad šiame magistro darbe analizuojamas labai mažai nagrinėtas šeimos turto institutas. Jis analizuojamas remiantis teismų praktika, Lietuvos autorių moksliniais darbais bei straipsniais šia tema, taip pat užsienio šalių autorių moksliniais darbais, kuriuose atlikta analogiško instituto analizė.

Tyrimo objektas. Tai yra 2001 m. liepos 1 dieną priimto Civilinio kodekso, kuriame įtvirtinta viena iš daugelio naujovių – šeimos turto instituto analizė. Kadangi šeimos turto institutas palyginti yra naujas, labai mažai nagrinėtas ir Civiliniame kodekse siaurai reglamentuojamas, todėl šiame darbe analizuojama šeimos turto samprata, tikslai, paskirtis, funkcijos, sudėtis. Taip pat nagrinėjami šeimos turto teisinio statuso atsiradimo pagrindai, disponavimas, išieškojimas iš šeimos turto, šeimos turto teisinio režimo įtaka turto padalinimui bei šeimos turto teisinio režimo pabaiga.

Tyrimo tikslas – atskleisti šeimos turto sampratą ir plačiau išnagrinėti jo statusą. Darbo tikslui pasiekti yra iškeliami tokie uždaviniai:

- atskleisti šeimos turto turinį ir tikslus;
- atskleisti ir išanalizuoti problemas, kylančias nustatant šeimos turto sudėtį;
- atskleisti disponavimo šeimos turto problemas, jų sprendimą teismų praktikoje;
- atskleisti problemas, kylančias dėl teismo leidimų išdavimo ir nepilnamečių vaikų bei ekonomiškai silpniesiems sutuoktinių interesų apsaugos;
- atskleisti šeimos turto teisinio režimo nustatymo reikšmę;
- palyginti šeimos turto teisinio režimo reglamentavimą Lietuvos Respublikoje ir analogiško instituto reglamentavimą užsienio valstybėse.

Tyrimo metodai. Rašant šį magistro darbą naudojamos tokiais metodais: dokumentų analizės, sisteminiu, loginiu, lyginamuoju.

Dokumentų analizės metodas naudojamas analizuojant mokslo darbus ir teismų sprendimus, susijusius su šeimos turto. Darbe analizuojamos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Utenos apylinkės teismo nutartys ir sprendimai. Taip pat analizuojami ir užsienio valstybių: Rusijos Federacijos, Olandijos, Vokietijos, teisės aktai, jų komentarai ir autorių mokslo darbai šia tema.

Sisteminis metodas naudojamas šeimos turto institutą, kaip reiškinį, visumą suskaidant į sudėtines dalis, požymius, savybes, kad būtų galima geriau juos pažinti. Šiuo atveju tai šeimos turto teisinio statuso vieta Civiliniame kodekse, teisės normų sąveika, jų panaudojimas teismų praktikoje.

Loginis metodas yra būtinas atskleidžiant bet kokio mokslinio tiriamojo darbo tikslus, aiškinantis teisės normų turinį, pateikiant išvadas bei apibendrinimus.

Lyginamasis metodas plačiai naudojamas teisės moksluose. Juo lygina įvairių šalių ar net toje pat šalyje įvairiais istorijos etapais buvusių ir esamą teisę, teisės sistemas, teisės institutus, jų praktiką. Naudojant šį metodą atsiranda naujos pažiūros, formuojasi naujas supratimas apie teisę ir tai padeda atsirasti naujoms teisės mokslo disciplinoms /lyginamoji teisė/. Tai galimybė susipažinti ir esant reikalui pasinaudoti kitų šalių teisine patirtimi.

Darbo šaltiniai. Rašant šį magistro darbą naudojamosi įvairiais šaltiniais. Reikšmingiausi - Civilinio kodekso trečios knygos normos, Lietuvos Aukščiausio Teismo praktika šeimos bylose bei bylose dėl išieškojimo nukreipimo į šeimos turtą. Darbe taip pat plačiai naudojami Lietuvos Respublikos bei Rusijos Federacijos, Olandijos, Vokietijos teisės aktai, jų komentarai. Detaliam šeimos turto instituto turiniui atskleisti naudojama specialioji literatūra, atskiroms nuomonėms ir teiginiams pagrįsti - Lietuvos ir užsienio autorių, pvz., P. S. Vitkevičiaus., J. Kudinavičiūtės – Michailovienės., Антокольская М.В., A. Bainhamo ir kitų darbai.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro įvadas, keturios dalys ir išvados. Kiekviena darbo dalis suskirstyta į skyrius pagal nagrinėjamo darbo pobūdį. Keletas skyrių skirstomi į poskyrius, kuriuose analizuojami skirtingi to paties klausimo aspektai.

Pirmame darbo skyriuje pateikiama šeimos instituto samprata ir jo formos.

Antrame darbo skyriuje nagrinėjama šeimos turto sąvoka ir sudėtis.

Trečiame darbo skyriuje nagrinėjamas šeimos turto teisinis statusas: jo atsiradimo pagrindai; valdymas, naudojimas ir disponavimas šeimos turtu; taip pat šeimos turto režimo įtaka turto padalinimui ir išieškojimas iš šeimos turto; šeimos turto režimo įtaka turto padalinimui.

Ketvirtame darbo skyriuje aptariama šeimos turto teisinio režimo pabaiga.

Darbo pabaigoje pateikiamos darbo uždavinius ir tikslą atitinkančios, konkrečios darbo išvados.

1. SANTUOKA – ŠEIMOS, ŠEIMYNINIŲ ASMENINIŲ IR TURTINIŲ SANTYKIŲ ATSIRADIMO IR EGZISTAVIMO PAGRINDAS

Visuomenės santykių sistemoje šeima užima svarbią vietą. Ji yra pirminė visuomenės ląstelė ir atlieka svarbias žmonių giminės pratęsimo, jaunosios kartos auklėjimo ir šeimos narių materialinės bei moralinės savitarpio paramos funkcijas. Todėl svarbu suvokti, kas tai yra santuoka ir kokia jos teisinė prigimtis.

Santuoka egzistuoja labai seniai. Jau pirmuosiuose žmonijai žinomuose teisynuose yra užsimenama apie vyro ir moters sąjungą, nors iš tikrųjų santuoka egzistavo daug seniau. Anot P. S. Vansevičiaus, “Šeima, o vėliau ir santuoka atsirado, kol dar nebuvo nei valstybės, nei teisės. Tiek šeima, tiek ir santuoka egzistuos ir tada, kai išnyks ir valstybė, ir teisė.”¹

Santuoka visada buvo labai svarbus žmogaus gyvenimo institutas. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 12 straipsnyje numatyta, kad “vyrai ir moterys, sulaukę santuokinio amžiaus, turi teisę tuoktis ir sukurti šeimą pagal šią teisę reguliuojančius valstybės vidaus įstatymus.”²

Lietuvos Respublikos Konstitucijos, priimtos 1992 metų spalio 25 dienos referendume, 38 straipsnyje įtvirtinta, kad “santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu.”³

Santuokos apibrėžimų yra pateikiama įvairių. Teisės literatūroje nėra galutinai susitarta dėl santuokos teisinės sąvokos. Dažnai abejojama jos formulavimo galimybe, skiriasi tik konkretus arba bendras santuokos sudarymo materialinių procedūros sąlygų vardijimas.

Civilinio kodekso 3.7 straipsnio 1 dalyje pateikiama tokia santuokos samprata: “santuoka yra įstatymų nustatyta tvarka įformintas savanoriškas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius.”⁴

Tačiau I. Kudinavičiūtės nuomone, “tokia samprata yra nekonkreči, nes joje nėra aiškiai nurodyta, kokia tvarka turi būti įformintas savanoriškas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius ir kokių įstatymų nustatytais sąlygomis ir tvarka vyras ir moteris turi būti įregistravę santuoką.”⁵

¹ VANSEVIČIUS, S. Šeimos santykių teisinis reguliavimas. *Mokslas ir gyvenimas*, 1971, nr.5, p.11.

² *Žmogaus teisės*. Europos Tarybos ir Europos Sąjungos dokumentai. Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000.

³ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr.74-2262.

⁵ KUDINAVIČIŪTĖ, I. Bažnytinių santuokų teisinis reglamentavimas ir apskaita. Vilnius: *Jurisprudencija*, LTU mokslo darbai, 2003, t. 3-4, p. 2.

Nėra vienareikšmiškos nuomonės dėl santuokos sąvokos - vyrauja įvairios šeimos teisės specialistų nuomonės, pvz., V.Riasencevas santuoką apibrėžia kaip savanorišką ir lygiateisę laisvų vyro ir moters sąjungą, iš esmės sudarytą visam gyvenimui, nustatyta tvarka, laikantis įstatymų reikalavimų ir skirtą sukurti šeimą bei sukuriančią jų tarpusavio teises ir pareigas. Tuo tarpu rusų teisės specialistai A.Belekova ir E.Voroženin pateikia dar kitokią santuokos sąvoką. Jų pateikta santuokos sąvoka nuo prieš tai minėtos skiriasi tik sukonkretintomis sutuoktinių įgyjamomis teisėmis ir pareigomis, nurodant, kad jos yra asmeninės ir turtinės, taip pat įvardytu santuokos tikslu – “gimdyti ir auklėti vaikus.” A.Pergamentas į santuokos sąvoką įtraukia jos pagrindą, daugelio nepriskiriamą prie teisės kategorijų - tarpusavio meilę ir pagarbą. J.Jačkonienė mano, kad lakoniškiausiai, neturinčią tiksliai nurodyto teisinio aspekto santuokos sąvoką pateikia A.Nečajeva, kurios nuomone, santuoka yra vyro ir moters sąjungą, sudaryta iš esmės visam gyvenimui turint tikslą sukurti šeimą.⁶

Demokratinėje visuomenėje pastaraisiais dešimtmečiais iš kilo klausimas dėl vienos lyties asmenų santuokos. 2000 m. Olandijoje buvo priimtas įstatymas dėl gėjų santuokos, o jau 2001 m. Amsterdame buvo užregistruotos pirmosios tos pačios lyties asmenų santuokos. Tokio tipo santuokų skaičius šioje šalyje 2001 metais buvo viso 2432 iš visų šalyje sudarytų 67940 santuokų. “Olandijoje santuoka gali būti sudaroma tarp dviejų skirtingos lyties ir tarp dviejų tos pačios lyties asmenų.”⁷

Taigi šiuo atveju santuokos institute atsiranda ir galimybė sudaryti santuoką tarp tos pačios lyties asmenų. Lietuvos įstatymai nenumato dviejų tos pačios lyties asmenų santuokos galimybes. Tačiau kyla klausimas, jei atsitiktų taip, o tai reali galimybė ateityje, kad į santuokos sampratą būtų įtrauktos naujos nuostatos dėl tos pačios lyties asmenų santuokos galimybes, ar neatsitiks taip, kad šeimos institutas praras savo svarbą? Todėl būtina gerai apsvarstyti šias galimybes, prieš priimant atitinkamą sprendimą.

Aptariant sąvokų įvairovę, kuria apibrėžiama santuoka, egzistuoja keletas teisinių teorijų, kurios paaiškina teisinę santuokos prigimtį. Bendriausia prasme santuokos prigimties sampratą galima būtų aiškinti kaip “sutarties”, kaip “paslapties” ir kaip “ypatingos prigimties” institutą.

Santuokos teorija, kuri santuoką aiškina kaip “susitarimą”, kilo iš Senovės Romos laikų. Romos teisė, klasikiniame periode santykius, kurie baigdavosi santuoka, priskirdavo paprastiems civiliniams susitarimams. Toks apibūdinimas pirmiausia siejamas su tuo, kad teisiškai Romoje buvo reguliuojama tik tam tikra dalis santuokinių santykių, jų civilinė

⁶ JAČKONIENĖ J. Santuoka: sąvoka ir sudarymo sąlygos. Vilnius: *Justitia*, 1999, nr. 5-6, p.40.

⁷ BAINHAME, A. *The International survey of family law*. London. 2003.

pusė, o santuokos religinė ir moralinė pusės buvo už teisės ribų, t.y. tokie santykiai Romos teisės nebuvo reguliuojami.

Vėlesniais laikais atsiradusios kanonų teisės normos santuokos institutui suteikė “mistinės paslapties” pobūdį, pabrėždamos santuokos dvasinę pusę. Klasikiniu kanoniniu santuokos apibūdinimu tapo supratimas apie santuoką, kaip apie visapusišką (fizinį, moralinį, ekonominį, teisinį ir religinį) bendravimą tarp vyro ir žmonos. Todėl į teisės veikimo sritį pateko ne tik teisiniai, bet etiniai, religiniai ir tam tikrame lygmenyje fiziniai santuokos elementai. Būtent tuo periodu, kai šeimos santykiai buvo reglamentuoti religinių taisyklių, toks požiūris buvo visiškai pateisinamas, tačiau, pakeitus kanonų teisės normas pasaulietinėmis, toks požiūris turėjo keistis. Pasaulietinė teisė, skirtingai nuo religijos, nereguliuoja ir negali reguliuoti santykių, kurie priklauso dvasinei ir etikos sferai. Santuokoje galima būtų išskirti skirtingas santykių grupes: dvasiniai santykiai, fiziniai santykiai, materialiniai santykiai.

Dvasiniai ir fiziniai santuokos elementai negali būti reguliuojami teisės, ir su tuo visiškai sutinka praktiškai visi šiuolaikiniai bei ankstesnieji šeimos teisės specialistai. Tačiau toks santykių, kurie sudaro santuokos sąjungą, išskyrimas ne iš karto buvo pripažintas. Istorinis santuokos sampratos vystymasis vyko tokiu būdu, kad vietoj religinės santuokos sampratos, o kartais ir kartu su ja, tapo etine samprata. Santuokos samprata pagal šią koncepciją seka ne iš bažnytinio jos palaiminimo, bet iš santuokos sąjungos atitikimo žmogaus prigimčiai. Santuoka šiuo atveju suprantama ne kaip “paslaptis” ir ne kaip susitarimas, bet kaip ypatingos prigimties institutas. Teisė turėjo reguliuoti taip nustatytus santykius, todėl santuoka vėl papuolė į visišką teisės veikimo sferą. Tokią santuokos sampratą pateikė ir I. Kantas savo knygoje “Papročių metafizika”. I. Kantas manė, kad tik tokia sąjunga, kur abu asmenys vienas kitą turi, išsaugo tuo pat metu ir jų laisvę ir orumą. I. Kantas laikėsi tokios nuomonės, kad santuokai sutarties koncepcija negali būti taikoma”.⁸ Anot I. Kanto, santuoka negalėjo susikurti sutarties pagrindu, nes sutartimi yra sukuriama kažkas laikino, numatomas tam tikras tikslas, kurį pasiekus viskas pasibaigia, o santuoka apima visą žmogaus gyvenimą ir baigiasi ne kokio nors užsibrėžto tikslo įgyvendinimu, bet žmonių mirtimi. Tokia I. Kanto pateikta teorija nebuvo tobula, nes nemaža dalis mokslininkų ją kritikavo dėl to, kad ši teorija yra perkėlimas etinės sampratos apie santuoką į teisės sritį, o teisėje negali būti visiškai įtrauktos etinės normos. Be to, santuokiniai santykiai yra taip betarpiškai susiję su žmonių egzistavimo istorija, kad mažiausias teisės bandymas įsiterpti į intymius ar dvasinius santuoktinių santykius gali būti suprastas kaip pasikėsinimas į asmenį ir jo teises.

⁸ АНТОКОЛЬСКАЯ, М.В. *Семейное право*. Москва, 2000, с. 104.

Šiuolaikinėje pliuralistinėje visuomenėje neįmanoma, kad visi jos nariai vienodai apibrėžtų santuoką. Todėl teisė, remdamasi pagrindinėmis normomis, turi apimti tik tą santuokinių santykių sferą, kuri, visų pirma, reikalauja to teisinio reguliavimo, ir antra, tie santykiai turi būti sureguliuoti teisės normomis. Tuo pat metu atsiranda interesas santuokos koncepciją vertinti kaip susitarimą-sutartį.

Atsižvelgiant į pažiūras, kurios susiklostė Prancūzijoje, santuoka savo dvasine prasme yra “paslaptis” ir kaip “paslaptis” priklauso nuo bažnyčios vadovavimo, bet pasaulietine prasme, išplaukianti iš sutarties ir ja paremta, santuoka yra civilinis institutas.⁹ Toks apibūdinimas atitinka ir šių dienų situaciją. Ta sritis, kur santuokos santykiai yra reguliuojami teisės – tai civiliniai teisiniai santykiai. Kitoje srityje, kuri labiau atspindi religinius – etinius ar tik etinius santuokos aspektus, santuoka gali būti apibūdinama kaip “paslaptis”, kaip mistinė sąjunga, kaip sąjunga, kuri suteikia visavertį bendravimą – ir visa tai yra už teisės ribų. Etninis santuokos vertinimas – tai kiekvienos sutuoktinių poros reikalas, jis priklauso išskirtinai nuo poros religinių, filosofinių ir etinių įsitikinimų. Katalikas gali laikyti savo santuoką nepertraukiama, net jei išsiskirs civiliniame teisme, gali daugiau nesudaryti santuokos, nes pagal katalikų religiją santuoka sudaroma visam gyvenimui.

Sutuoktiniai, kurie sudarė santuoką tik iš materialinių poreikių, gali laikyti, kad visos jų teisės ir pareigos išplaukia iš sudaryto jų susitarimo, ir valstybė pripažįsta tokią santuoką teisėta, nes santuokos motyvai neturi teisinės reikšmės. Visa tai reikšminga religijai ir moralei, tačiau tiek religija, tiek moralė atskirų žmonių yra skirtinga ir tokio fakto pripažinimas yra viena iš svarbiausių žmonių laisvės garantijų.

Santuokos instituto, kaip ypatingo instituto, koncepcija buvo populiari ir anksčiau. Jo šalininkai pripažino santuokiniuose teisiniuose santykiuose esant tam tikrų susitarimo elementų, tačiau atsisakė į tai žiūrėti kaip į sutartį. Jie teigia, kad nors santuoka praeityje ir turėjo sutarties elementų, bet pagal savo turinį ir pasibaigimo momentą yra tolima nuo sutarties prigimties; kaip santuokos turinys taip ir jos nutraukimas nepriklauso nuo sutuoktinių valios. Todėl santuokos institutą reikėtų priskirti ne prie sutarčių teisės srities, bet prie ypatingos prigimties instituto klasės. Rusų teisės specialistas G. F. Šeršenevič teigia, kad santuokos atsiradimo civilinės pareigos pagrindas yra sutartis, bet santuokiniai santykiai nėra civilinė pareiga. Santuokos atskyrimas nuo pareigos yra tuomet, kai vykdoma vienas ar keletas veiksmų, dėl kurių atsiranda privalomieji santykiai. Gyvenimas santuokoje neturi privalomųjų veiksmų, bendravimas visam gyvenimui turi principinį, bet ne ekonominį pobūdį.

⁹ *Cit. op.* 8, c. 105.

Iš esmės dauguma šiuolaikinių šeimos teisės specialistų nepripažįsta santuokos sutarties kaip civilinės sutarties. Jų išvados būtų tokios:

1. santuokos sudarymo tikslas yra ne tik santuokinių santykių atsiradimas, bet ir sąjungos sudarymas, paremtas meile, pagarba ir t.t.;
2. ketinantys tuoktis būsimi sutuoktiniai, ar jau susituokę, negali numatyti santuokinių santykių turinio, jų teisės ir pareigos yra nustatytos imperatyviomis teisės normomis, o tai nėra būdinga sutartiniams santykiams.

Valia asmenų, sudariusių santuoką, yra nukreipta tiek į teises, tiek ir į neteises pasekmes. Visų pirma sutuoktiniai siekia, kad būtų įteisintas visuomeninis bei teisinis jų statusas. Paprastai šios teisės ir pareigos neatsiranda be sutuoktinių valios. Visų pirma, jeigu sutuoktiniai yra kategoriškai prieš jų atsiradimą, tai jie gali neregistruoti santuokos. Sudarydami santuoką, sutuoktiniai sutinka pereiti į santykius, dauguma kurių anksčiau buvo reguliuojama įstatymo. Kyla klausimas, ar galima teigti, kad santuoka skiriasi nuo sutarčių tuo, jog šalys sutartimi pačios nustato atitinkamų santykių turinį, o visos teisės ir pareigos, kurios kyla iš santuokos įtvirtintos įstatymo normose? Pvz., M.V. Antokolskaja teigia, kad stiprėjant dispozityviam reguliavimui ir atsirandant santuokiniams bei alimentiniams susitarimams tos galimybės labiau išsiplėčia. Pats santuokos sudarymas, kaip juridinis faktas, nėra priskiriamas tam, kad konkretizuotų sutuoktinių teises ir pareigas. Todėl, jos nuomone, du asmenys tampa vyru ir žmona ir įgauna naują statusą – vyro ir žmonos. Su vedybų sutartimi ir alimentiniu susitarimu sutuoktiniai gali iš esmės pakeisti savo turinius santykius. Ir, jei vedybų sutartis nebuvo sudaryta tarp sutuoktinių, jie nepraranda teisės tokį susitarimą sudaryti ateityje.¹⁰

Šeimos teisė reglamentuoja ne visus sutuoktinių santykius. Yra apsiribojama tais, kurie susiję su viešuoju interesu. Didžioji dalis sutuoktinių teisių ir pareigų susiję su vaikais, jų išlaikymu, auklėjimu. Sutuoktiniai, pažeidę teises ir pareigas vaikų atžvilgiu, kartu pažeistų ir viešąjį interesą. Įstatymų leidėjas nurodo, jog minėtos pareigos atsiranda nuo santuokos įregistravimo metrikacijos įstaigoje momento. Nuo šio momento įsigalioja ir šeimos turto teisinis režimas turtui, esančiam vieno iš sutuoktinių nuosavybe, kuris pagal įstatymus yra priskiriamas prie šeimos turto.

Santuokos sąvokos tikslus apibrėžimas ir įtvirtinimas įstatymuose yra labai svarbus, nes nuo to priklauso, kas yra laikoma santuokiniais santykiais. Šiuo metu galiojančiame Civiliniame kodekse pateikta santuokos sąvoka yra abstraktaus pobūdžio, todėl reiktų įstatyme numatyti ne tik tai, kas gali sudaryti santuoką, t.y. vyras ir moteris, tačiau ir santuokos pagrindą bei tikslus. Taip pat numatyti pačią santuokos registravimo tvarką.

¹⁰ *Cit. op.* 8, c. 109.

2. ŠEIMOS TURTO INSTITUTAS

2.1. ŠEIMOS TURTO PASKIRTIS, TIKSLAI

Sudarę santuoką sutuoktiniai įgyja turtines teises ir pareigas. Labai svarbus yra Civilinio kodekso trečioje knygoje įtvirtintas šeimos teisės institutas – šeimos turtas. Civilinio kodekso komentaro autorius teigia, kad šio instituto tikslas yra nepilnamečių vaikų ir socialiai bei ekonomiškai silpnescio sutuoktinio teisių bei teisėtų interesų apsauga.¹¹ Tai reikalinga tam, kad nutraukus santuoką jie neliktų be būtinausių žmogaus gyvenimui dalykų.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija taip aiškina šeimos turto instituto tikslą. Ji nurodo, kad Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 2 dalyje įtvirtinto šeimos turto instituto tikslas yra apsaugoti nepilnamečių vaikų ir silpnesciojo sutuoktinio teises ir teisėtus interesus. Taip pat šeimos turtas turi būti naudojamas tik bendriems šeimos poreikiams tenkinti. Civilinio kodekso 3.85 straipsnio 2 dalyje yra nurodoma, kad sutuoktiniai, turintys nepilnamečių vaikų, sudarydami sandorius dėl nekilnojamojo daikto, kuris yra šeimos turtas, turi gauti teismo leidimą.¹² Kitoje byloje teisėjų kolegija nurodo, jog nepilnamečių vaikų ir silpnesciojo sutuoktinio teisių ir teisėtų interesų apsauga yra svarbiausias šeimos turto instituto tikslas. Sutuoktiniai, naudodamiesi šeimos turtu, turi laikytis šio instituto normų reikalavimų. Įstatymas suvaržo disponavimą nuosavybe tam, kad būtų užtikrinta viešo intereso apsauga, t.y. nepilnametis vaikas negali būti paliktas be gyvenamojo būsto. Sutuoktinis gali kreiptis į teismą ir ginčyti pažeidėjo veiksmus bei reikalauti pripažinti jo sudarytus sandorius negaliojančiais. Jei šeimos turtas naudojamas priešingai nepilnamečių vaikų interesams ir teisėms, tai apsauginių veiksmų imasi valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija ir prokuroras. Teismas turi įstatymais jam suteiktus įgaliojimus vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugai užtikrinti. Norint sudaryti sandorį dėl vienintelės šeimos gyvenamosios patalpos, reikia gauti teismo leidimą.¹³

Sudarius santuoką sukuriama šeimos santykiai – bendro gyvenimo pagrindas. Sutuoktiniai šeimoje turi turėti lygias teises, kitaip bendras gyvenimas šeimoje nebus visavertis. Konstitucijos 38 straipsnyje yra deklaruojamas lygiateisiškumo principas - „sutuoktinių teisės šeimoje yra lygios“¹⁴. Sudarę santuoką sutuoktiniai turi lygias turtines ir

¹¹ MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras*. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002, p. 174.

¹² LAT teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 9 d. nutartis c. b. *V. U. v O. U.* Nr. 3K-3-426/2005, kat 75.6.1.

¹³ LAT teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 14 d. nutartis c. b. *G. K. v AB „Sampo bankas“*, Nr. 3K-3-90/2005, kat 75.6.1.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

asmenines neturtines teises, turi lygias teises ir vienodą civilinę atsakomybę tarpusavio santykiuose bei nepilnamečių vaikų atžvilgiu visais šeimos gyvenimo klausimais.¹⁵

Bendrieji šeimos narių teisių ir pareigų įgyvendinimo principai suformuoti Civilinio kodekso 3.27 straipsnyje, kuriame yra nustatyta sutuoktinių lojalumo ir pagarbos vienas kitam, savitarpio moralinės ir materialinės paramos reikalavimai. Moralinė ir materialinė parama reiškia, kad sutuoktiniai privalo rūpintis vienas kitu, tiek vienas kito materialiaja, tiek fizine, psichologine, dvasine būkle. Sutuoktiniai vienas kito atžvilgiu turi būti lojalūs ir gerbti vienas kitą.

Labai svarbi yra ir nepilnamečių vaikų teisių ir teisėtų interesų apsauga. Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalies norma nustato tėvų teises ir pareigas vaikų atžvilgiu – „tėvų teisė ir pareiga - auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti“.¹⁶ Civilinio kodekso 3.30 straipsnyje taip pat nustatytos sutuoktinių pareigos nepilnamečių vaikų atžvilgiu. Jame teigiama, kad “ sutuoktiniai privalo išlaikyti ir auklėti savo nepilnamečius vaikus, rūpintis jų švietimu, sveikata, užtikrinti teisę į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę, turtines, socialines ir kitokias teises“.¹⁷

Tiek Konstitucijoje, tiek Civiliniame kodekse nustatytos sutuoktinių pareigos nepilnamečių vaikų atžvilgiu yra imperatyvaus pobūdžio. Civilinio kodekso 3.3 straipsnio pirmoje dalyje yra nurodyta, kad vaikų teisių ir teisėtų interesų gynyba yra vienas iš pagrindinių šeimos teisės principų, kuriuo visais atvejais privalo vadovautis teismas sprenddamas su vaikais susijusius klausimus. Kadangi kiekvienam vaikui būdingi individualūs poreikiai, kultūriniai, dvasiniai, psichologiniai, moraliniai, materialiniai, todėl šių poreikių patenkinimas yra ne tik moralinė, bet ir teisinė abiejų tėvų pareiga. Turi būti sudaryta galimybė nepilnamečiam vaikui gauti išsilavinimą, įgyti profesiją, gauti medicininį aptarnavimą, turėti sąlygas asmenybės ugdymui ir kultūriniam bei dvasiniam brendimui. Todėl svarbu, kad būtų užtikrintos sąlygos fiziniam ir socialiniam vystymuisi, įgytų ir įgimtų sugebėjimų realizavimui ir tobulinimui. Tėvai yra atsakingi už sudaromas prielaidas formuoti normaliai vaiko vertybių sistemai, už paramą siekiant išsilavinimo ir realizuojant turimus sugebėjimus ir pomėgius.¹⁸

Vaiko interesų gerovės prioritetas visose visuomenės ir valstybės gyvenimo srityse taip pat yra įtvirtintas ir tarptautiniuose dokumentuose: 1989 metais priimtoje Vaiko teisių konvencijoje (Lietuvos Respublika ją ratifikavo ir prisiėmė vykdyti konvencijoje

¹⁵ LAT teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 9 d. nutartis c. b. *V. U. v O. U.* Nr. 3K-3-426/2005, kat. 75.6.1.

¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

¹⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

¹⁸ LAT teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis c. b. *A. S. v R. S.* Nr. 3K-3-469/2006, kat. 78.2.1.

nustatytus įsipareigojimus 1995m. liepos 3 dieną); taip pat Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje; Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte (23 str. ir 24 str.); Tarptautiniame ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakte (10 str.).

Valstybė pirmiausia įstatymais nustato tėvų turtines ir asmenines neturtines teises bei pareigas jų nepilnamečiams vaikams. Tėvams tenka atsakomybė už vaiko auklėjimą, ugdymą, išlaikymą. Tėvų teisės ir pareigos nustatytos Civilinio kodekso trečios knygos normose, o vaiko teisių ir laisvių pagrindai – Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme, kuris buvo priimtas 1996 m. kovo 14 dieną. Atsakomybė už vaiko teisių pažeidimus, pareigų nevykdymą, žiaurų elgesį yra nustatoma baudžiamuosiuose, administraciniuose ir civiliniuose įstatymuose. Pavyzdžiui, kaip nurodo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija, pažeidus tėvų pareigą aprūpinti vaiką gyvenamuoju būstu, kuri įtvirtinta specialiuosiuose teisės aktuose, ir vaikui dėl to patyrus žalos, pažeidžiama kiekvieno asmens pareiga laikytis taisyklių, kad nepadarytų kitam asmeniui žalos. Tokiu atveju, kai yra nustatomos civilinės atsakomybės sąlygos, atsiranda pagrindas deliktinės civilinės atsakomybės taikymui.¹⁹

2.2. ŠEIMOS TURTO SĄVOKA IR SUDĖTIS

Šeimos turto sąvokos nei teisės literatūroje, nei teismų praktikoje pateikta nėra. Sąvoka atsiskleidžia per teisės normų analizę. Kadangi šeimos turto institutas yra naujovė Civiliniame kodekse, tai jo analizės teisės literatūroje atlikta dar labai nedaug. Galima teigti, jog šeimos turto samprata atsiskleidžia analizuojant jo turinį ir tikslus. P.S. Vitkevičius savo knygoje „Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai“ išsako tokį požiūrį dėl šeimos turto sąvokos:

- šeimos turtas plačiuoju požiūriu - tai turtas, į kurį nuosavybės teisę turi atskiri šeimos nariai, įskaitant ir vaikų turtą. Bet daugiausiai jis skirtas tenkinti bendriems šeimos interesams ir sudaro šeimos narių turto visumą.

- šeimos turtas siauroju požiūriu - tai turtas, įvardytas įstatyme kaip šeimos turtas. Autorius pažymi, kad šeimos turtas plačiuoju požiūriu apima šeimos turtą siauroju požiūriu. Profesoriaus teigimu, sutuoktinių turtas yra skirstomas pagal teisinį režimą. Jis išskiria šeimos turtą; įstatymais nustatytą turto teisinį režimą; sutartimi nustatytą turto teisinį režimą.²⁰

¹⁹ LAT teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 9 d. nutartis c. b. A. D v. V. D. Nr. 3K-3-383/2008.

²⁰ VITKEVIČIUS P. S. *Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 69-70.

Šeimos turtu laikomas turtas, kuris nuosavybės teise priklauso vienam ar abiem sutuoktiniams ir yra jų turto dalis. Tai daiktai, skirti bendriems šeimos namų ūkio poreikiams tenkinti ir ypač svarbūs nepilnamečiams vaikams. Šio šeimos turto valdymui, naudojimui ir disponavimui įstatymų leidėjas yra nustatęs griežtesnius suvaržymus nei kitam turtui, kuris naudojamas ne tik šeimos, bet atskirų šeimos narių interesams tenkinti ir neturi tokios didelės svarbos. Šeimos turto sudėtis nustatyta imperatyviu įstatymų leidėjo nurodymu.

Jei sutuoktiniai nėra sudarę vedybų sutarties, tuomet jų turtui bus taikomas įstatymų nustatytas turto teisinis režimas. Tai labiausiai paplitusi teisinio režimo forma, kadangi vedybų sutarties institutas Lietuvoje - dar nėra plačiai paplitusi naujovė. Įstatymu nustatyto turto teisinio režimo esmė ta, kad visas sutuoktinių turtas, po santuokos sudarymo įgytas nuosavybėn, tampa bendrąja nuosavybe. Tačiau iki santuokos įgytas turtas ir turtas, kuris nurodytas įstatyme, yra asmeninė sutuoktinio nuosavybė. O vedybine sutartimi sutuoktiniai patys nustato savo turtines teises ir pareigas santuokos, jos nutraukimo ir separacijos atveju. Darytina išvada, kad paskutiniosios dvi šeimos turto teisinio režimo formos skiriasi nuo pirmosios. Šeimos turto teisinis režimas nustatytas imperatyviu įstatymų leidėjo nurodymu, o štai likusios dvi šeimos turto teisinio režimo formos yra alternatyvios, t.y. sutuoktiniai gali sudaryti vedybų sutartį arba ne. Nesant vedybų sutarties jų turtui bus taikomas įstatymų nustatytas teisinis režimas. Sutuoktiniai šeimos turto teisinio režimo, nustatyto įstatymu, negali keisti nei vedybų sutartimi, nei įstatyminiu turto teisiniu režimu.

Civilinio kodekso 3.84 straipsnyje imperatyviai nurodyta, koks turtas laikomas šeimos turtu. Jį sudaro:

- šeimos gyvenamoji patalpa;
- kilnojamieji daiktai, skirti šeimos namų ūkio poreikiams tenkinti, įskaitant baldus;
- šeimos turtu taip pat pripažįstama teisė naudotis šeimos gyvenamąja patalpa.²¹

Gyvenamoji patalpa ir kilnojamieji daiktai, įskaitant baldus – tai turtas, kuris nuosavybės teise priklauso vienam ar abiem sutuoktiniams. Jis įgyja šeimos turto teisinį statusą nuo santuokos įregistravimo dienos. Šis turtas yra būtina materialioji šeimos gyvavimo prielaida.²²Tai būtiniausi šeimos poreikiams tenkinti skirti daiktai, todėl prie šeimos turto priskiriamas palyginti nedidelis turto kiekis.

Teismų praktikoje taip pat yra pateikiama šeimos turto samprata. Kaip nurodo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija, šeimos turtu pripažįstama šeimos

²¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr.74-2262.

²² *Cit. op.* 11, p. 174.

gyvenamoji patalpa, kurioje šeima nuolatos gyvena ir kuri nuosavybės teise priklauso vienam ar abiem sutuoktiniams.²³ Tai yra imperatyvus įstatymų leidėjo nurodymas įtvirtintas įstatyme. Kad gyvenamoji patalpa būtų pripažinta šeimos turtu, ji turi atitikti įstatymų leidėjo nustatytas sąlygas. Jei nėra tenkinama nors viena sąlyga, gyvenamoji patalpa šeimos turtu nebus pripažinta.²⁴ Kitoje byloje teisėjų kolegija pritaria pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų pateiktam šeimos turto sąvokos išaiškinimui. Nurodoma, kad šeimos turtu pripažįstama gyvenamoji patalpa – nekilnojamasis daiktas, nuosavybės teise priklausantis vienam arba abiem sutuoktiniams. Jei šeima turi keletą gyvenamųjų patalpų, šeimos turtu yra pripažįstama tik ta gyvenamoji patalpa, kurioje šeima faktiškai gyvena. Šeimos turtu gyvenamoji patalpa pripažįstama nepriklausomai nuo to, ar ji įregistruota viešame registre kaip šeimos turtas.²⁵

Tuo atveju, kai nėra vienas sutuoktinis neturi jam nuosavybės teise priklausančios gyvenamosios patalpos ir ją naudoja kitais pagrindais ar nuomoja, tuomet šeimos turtu yra pripažįstama teisė naudotis šeimos gyvenamąja patalpa. Šiuo atveju gyvenamoji patalpa ir kilnojamieji daiktai, įskaitant ir baldus šeimos turto teisinio statuso neįgyja.

Civilinio kodekso 3.84 straipsnyje yra imperatyviai nurodyta, kas priklauso šeimos turtui. Teisinė sąvoka „šeimos turtas“ apima šeimos gyvenamąją patalpą, kilnojamuosius daiktus, taip pat teisę naudotis gyvenamąja patalpa. Šis turtas bus pripažintas šeimos turtu tik tuo atveju, jei jis bus naudojamas bendriems šeimos poreikiams tenkinti ir sudarys šeimos gyvenimo materialinį pagrindą. Kitas šeimos naudojamas turtas nėra pripažįstamas šeimos turtu ir yra reglamentuojamas ne taip griežtai.

Rusijos Federacijos Šeimos kodekse pateikta turto samprata yra daugiareikšmė, nes apima ne tik daiktus, bet ir turtines teises, taip pat sutuoktinių turtines teises ir pareigas, atsiradusias bendrai valdant turtą. Sutuoktinių turtas pagal teisinį režimą yra skirstomas į turtą, kurio teisinis režimas nustatytas įstatymų, ir turtą, kurio teisinis režimas nustatytas pagal sutartį. O štai Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse yra pagal teisinį režimą išskiriamas dar ir šeimos turtas. Rusijos Federacijoje sutuoktinių turtui yra nustatytas riboto bendrumo teisinis režimas, toks pat režimas nustatomas sutuoktinių turtui Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso normose, reglamentuojančiose įstatymu nustatyto sutuoktinių turto teisinį režimą. Pagal jį, santuokoje įgytas turtas, išskyrus tam tikrus atvejus, yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, nors kiekvienas sutuoktinis gali turėti ir savo asmeninį turtą. Rusijos Federacijos Šeimos kodekso 34 straipsnyje yra pateikta

²³ LAT teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 9 d. nutartis c. b. *V. U v O. U*. Nr. 3K-3-426/2005, kat. 75.6.1.

²⁴ LAT teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 29 d. nutartis c. b. *N. K. v F. K., V. K.* Nr. 3K-3-232/2006, kat. 75.6.1.

²⁵ LAT teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 14 d. nutartis c. b. *G. K. v AB „Sampo bankas“*, Nr. 3K-3-90/2005, kat. 75.6.1.

turto, priklausančio sutuoktiniams bendrosios nuosavybės teise, sudėtis: piniginės lėšos (įvairios pajamos, pensijos, pašalpos, kitos piniginės išmokos), kilnojamieji daiktai (automobilis, baldai, namų apyvokos daiktai), nekilnojamieji daiktai (namas, butas, vasarnamis). Turtu taip pat laikomos ir turtinės teisės, atsirandančios naudojant turtą, ir bet koks kitas turtas, sutuoktinių užgyventas santuokoje. Šis turtas laikomas bendrąja nuosavybe nepriklausomai nuo to, ar jis įgytas vieno sutuoktinio vardu, ar abiejų bendrai. Neturi reikšmės ir tai, kurio sutuoktinio vardu turtas, kuriam reikalinga teisinė registracija, įregistruotas. Bendrąja nuosavybe netampa asmeninio naudojimosi daiktai (batai, drabužiai ir kt.), išskyrus brangenybes ir kitus prabangos daiktus, taip pat turtas, įgytas santuokoje dovanojimo ar paveldėjimo pagrindu. Turto priskyrimui prie bendrosios nuosavybės turi reikšmės aplinkybės: ar turtas sutuoktinių įgytas santuokos metu už bendras pinigines lėšas; ar turtas įgytas santuokos metu abiejų sutuoktinių nuosavybėn neatlygintino sandorio pagrindu. Kilus ginčui dėl konkretaus daikto priskyrimo asmeninei nuosavybei jį sprendžia teismas atsižvelgdamas į bylos aplinkybes ir šeimos pajamas. Prie sutuoktinių bendrosios nuosavybės siūloma priskirti ir turtinius reikalavimus, ir turtinius įsipareigojimus.²⁶

Olandijoje, skirtingai nei daugumoje pasaulio šalių, asmeninė sutuoktinių nuosavybė (turtas ir skolos) nuo santuokos sudarymo momento įgyja šeimos turto statusą, jei vedybų sutartyje nėra numatyta kitaip. Šeimos turtui priklauso tiek būsimi, tiek esami daiktai. Sutuoktiniai bendru sutarimu, neatsižvelgdami į kiekvieno indėlį, skyrybų atveju ar kasmet pasidalija turtą lygiomis dalimis. Išimtyš iš bendrosios nuosavybės taisyklės: asmeninė sutuoktinio nuosavybėn perėjęs turtas paveldėjimo ar dovanojimo pagrindu (kai testatorius ar dovanotojas taip nurodo), galimas turto ir skolinių įsipareigojimų priskyrimas vienam iš sutuoktinių. Teismų praktikoje pastebima tendencija riboti tokį priskyrimą ir taikyti bendros nuosavybės režimą. Nuo 1981 metais Olandijos Aukščiausiojo Teismo priimto sprendimo prie bendros nuosavybės (šeimos turto) yra priskiriama ir senatvės pensija.²⁷

Vokietijoje vyrauja sutuoktinių turto atskirumo režimas. Pagal jį visas sutuoktinių turtas laikomas atskiru turtu ir jo įgijimo laikas tam reikšmės neturi. Turtas, įgytas iki santuokos sudarymo, laikomas asmenine sutuoktinio nuosavybe taip pačiai kaip ir turtas, įgytas santuokoje. Yra sudaromas pirminio turto sąrašas, kurį sudaro visas turtas iki santuokos sudarymo. Į šį sąrašą įtraukiami visi daiktai, priklausantys sutuoktiniui asmeninės nuosavybės teise, ir nustatoma jų vertė. Reikalingas antrojo sutuoktinio

²⁶ ПЧЕЛИНСЕВА, Л. М. *Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации*. Москва, 2000, с. 119-121; 125-128.

²⁷ *Правовая система Нидерландов*. (Иностранное законодательство). 1998, с. 134-135.

patvirtinimas, kad sąrašas yra teisingas. Į turto sąrašą nėra įtraukiami sutuoktinio įsipareigojimai. Tačiau pasibaigus santuokai, Vokietijos civiliniame kodekse numatytais pagrindais, padidėjęs turtas yra išlyginamas jį perdalijant. Jei vieno sutuoktinio turto vertė padidėja mažiau nei kito, tai jis turi teisę į kompensaciją iš kito sutuoktinio pelno, o kompensacijos dydis apribojamas turto verte, kuri lieka atėmus įsipareigojimus. Teisė į kompensaciją gali būti perleista, perduota, paveldėta. Senaties terminas yra treji metai nuo turtinių santykių pasibaigimo. Pasibaigus turtiniams santykiams sutuoktiniai privalo pateikti savo turto sąrašą.²⁸

2.2.1. GYVENAMOJI PATALPA KAIP ŠEIMOS TURTAS

Gyvenamoji patalpa yra pats svarbiausias šeimos turto objektas. Tačiau Civiliniame kodekse nėra gyvenamosios patalpos definicijos. Gyvenamosios patalpos priskyrimo šeimos turtui kriterijus yra nustatęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2006 m. kovo 29 dieną nagrinėtoje byloje teisėjų kolegija konstatavo, jog įstatymų leidėjas yra nustatęs dvi būtinas sąlygas tam, kad gyvenamoji patalpa būtų pripažinta šeimos turtu. Pirmoji sąlyga, kad tas turtas nuosavybės teise turi priklausyti vienam ar abiem sutuoktiniams. Antroji sąlyga, kad šis turtas turi būti šeimos gyvenamoji patalpa. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje laikomasi nuostatos, kad šeimos turtu turi būti pripažįstama tik ta gyvenamoji patalpa, kuria šeima naudojasi kaip savo būstu.²⁹

Gyvenamosios patalpos sąvoka vertintina kaip faktinė. Nustatant šeimos gyvenamąją vietą reikėtų atsižvelgti į gyvenamosios vietos nustatymo kriterijus, nurodytus Civilinio kodekso 2.16 – 2.17 straipsniuose. Šiuose straipsniuose išvardintas aplinkybės yra svarbu išsiaiškinti sprendžiant klausimą, ar konkretų būstą galima laikyti šeimos turtu.³⁰ Gyvenamosios patalpos sąvoka apima visas patalpas, kuriose galima gyventi. Tai gali būti namas, butas, sodo namelis, vagonėlis ir t.t. Tačiau šeimos gyvenamąją patalpą laikoma tokia patalpa, kurioje šeima gyvena nuolatos. Jei yra keletas gyvenamųjų patalpų, pvz., butas ir sodo namelis, šeimos gyvenamąją patalpą bus pripažinta ta patalpa, kuri yra pritaikyta gyventi nuolatos. Jei yra du butai (ar namai) ir vienas iš jų yra nuomojamas, tai šeimos gyvenamąją patalpą laikomas tas butas (namas), kuriame šeima gyvena nuolatos. Šeimos gyvenamąją patalpą gali būti pripažintas ir sodo namelis, ar vagonėlis, jei tai vienintelė gyvenamoji patalpa, kurioje šeima gyvena nuolatos.

²⁸ Vokietijos civilinis kodeksas.[interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-03-25]. Prieiga per internetą:

<http://www.mazvydo biblioteka.lt>

²⁹ LAT teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 29 d. nutartis c. b. *N. K. v F. K., V. K.* Nr. 3K-3-232/2006, kat. 75.6.1.

³⁰ LAT teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 14 d. nutartis c. b. *G. K. v AB „Sampo bankas“*, Nr. 3K-3-90/2005, kat 75.6.1.

Minėtas šeimos turtas teisinį režimą įgyja nuo santuokos įregistravimo dienos, tačiau sutuoktiniai gali panaudoti šį faktą prieš sąžiningus trečiuosius asmenis tik tada, jei nekilnojamasis daiktas yra įregistruotas viešame registre kaip šeimos turtas. Kaip pavyzdį galima paminėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėtą bylą, kai ieškovė bandė nuginčyti jos įgalioto asmens sudarytą buto pirkimo-pardavimo sandorį motyvuodama tuo, kad butas yra šeimos turtas ir nepilnamečių vaikų gyvenamoji vieta. Teisėjų kolegija konstatavo, kad butas viešame registre nebuvo registruotas kaip šeimos turtas. Įgalioto asmens pateiktoje pažymoje nurodoma, kad bute niekas negyvena. Todėl ieškove negali panaudoti šeimos turto statuso prieš sąžiningus buto įgijėjus, kurie butą įsigijo šeimos poreikiams tenkinti.³¹

Teismų praktikoje šeimos gyvenamoji patalpa šeimos turtu pripažįstama nepaisant to, ar ji įregistruota viešame registre, ar ne. Svarbu, kad šeima ten nuolat gyvena. Iš to darytina išvada, kad šeimos gyvenamosios patalpos faktinis statusas turi atitikti juridinį statusą. Priešingu atveju šeimai gali kilti neigiamų teisinių padarinių, pažeistų teisių gynimo atveju tai lemtų didesnę įrodinėjimo našta. Pažymėtina, kad šeimos turtu gali būti tik tokia gyvenamoji patalpa, kuri nuosavybės teise priklauso vienam ar abiem sutuoktiniams. Šeimos turto statuso neįgis nuomojama gyvenamoji patalpa, nors teisė naudotis šeimos gyvenamąja patalpa bus laikoma šeimos turtu.

Lietuvos Respublikos Aukščiausio teismo senatas 2003m. birželio 20 dienos nutarime Nr. 41 išaiškino gyvenamosios patalpos sąvoką ir nurodė, kad kilnojamieji daiktai, (nors ir turintys gyvenamos patalpos požymiu), laikini statiniai, statinių priklausiniai, garažai, žemės sklypai ir kiti objektai nepripažįstami šeimos turtu.³² Kaip pavyzdį galima paminėti ir Utenos rajono apylinkės teisme nagrinėtą bylą. Į teismą kreipėsi pareiškėjai, prašydami išduoti teismo leidimą įkeisti bankui namą su priklausiniais ir žemės sklypu. Dovanojimo sutarties pagrindu įgytas pareiškėjos asmeninė nuosavybėn žemės sklypas, kuriame pradėtas statyti namas. Statybų užbaigimui reikalingas lėšas sutiko suteikti bankas ir už kreditą pareikalavo įkeisti nekilnojamąjį turtą. Prašymą teismas tenkino iš dalies ir teismo leidimą išdavė tik nekilnojamąjo turto (namo) įkeitimui. Teismas nurodė, kad šeimos turtu pagal CK 3.84 straipsnį laikytinas tik nekilnojamasis turtas (namas, kuriame sutuoktiniai gyvena su nepilnamečiais vaikais). O žemės sklypas ir jo priklausiniai nelaikytini šeimos turtu ir jiems teismo leidimo nereikia.³³

³¹ LAT teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 29 d. nutartis c. b. *J. J. v S. C., R. C., K. J.* Nr. 3K-3-241/2006, kat. 75.6.1.

³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr 41.

³³ Utenos rajono apylinkės teismo 2008 m. gegužės 8 dienos nutartis c. b. *V. Z. v A. Z.* Nr. 2-883-228/2008.

Rusijos Federacijoje gyvenamoji patalpa taip pat turi didelę reikšmę sutuoktiniams ir šeimai. Gyvenamoji patalpa dažniausiai yra įsigyjama ir įregistruojama vieno sutuoktinio vardu, tačiau tai nereiškia, kad nekilnojamas turtas tampa jo asmenine nuosavybe. Nuosavybės teisės į gyvenamąją patalpą įgijimo pagrindu yra pirkimo pardavimo sutartis, mainai, dovanojimas. Jei gyvenamoji patalpa yra įgyjama už bendras sutuoktinių lėšas ar dovanojimas skirtas abiem sutuoktiniams, tai nekilnojamas turtas (gyvenamoji patalpa) tampa bendru sutuoktinių turtu. Nekilnojamas turtas, įgytas iš bendrų sutuoktinių lėšų, tampa bendru turtu nuo nuosavybės teisės į jį perėjimo momento vienam iš sutuoktinių. Sutartis įforminama notarine tvarka, bei įregistruojama nekilnojamojo turto registre. Vienam sutuoktiniui įgijus turtą iš trečiojo asmens, kitas sutuoktinis pagal įstatymus taip pat įgyja teises į jį, kaip į bendrąją nuosavybę, įgytą santuokoje.

Kiekvieno sutuoktinio asmenine nuosavybe esantis turtas gali būti pripažintas bendrąja nuosavybe, jei santuokos metu iš bendrųjų sutuoktinių lėšų ar kitam sutuoktiniui asmenine nuosavybe priklausančio turto buvo įvykdytas didelis indėlis į nekilnojamąjį turtą ir šis indėlis ženkliai padidino nekilnojamojo turto vertę (kapitalinis remontas, rekonstrukcija, pertvarka). Turto vertės padidėjimas apskaičiuojamas atsižvelgiant į buvusią prieš tai realią vertę ir vertę po remonto, rekonstrukcijos ir t.t. Įstatyme vertės padidėjimo kriterijaus apskaičiavimas nenustatytas. Nekilnojamojo turto vertės padidėjimas gali būti tiek piniginio indėlio, tiek kito sutuoktinio fizinio darbo rezultatas. Teismai savo praktikoje šį straipsnį taiko nekilnojamojo turto atžvilgiu (gyvenamųjų namų, butų, sodo namelių), nors galimas piniginis ir darbinis indėlis kitokio turto remontui, pvz. kompiuterio, automobilio remontas.³⁴

2.2.2. KILNOJAMIEJI DAIKTAI KAIP ŠEIMOS TURTAS

Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 2 dalyje prie šeimos turto, be gyvenamosios patalpos, priskirti ir kilnojantieji daiktai. Jie, įskaitant ir baldus, turi paskirtį tenkinti šeimos namų ūkio poreikius. Nuosavybės teisė šiuo atveju reikšmės neturi. Baldai gali būti vieno ar abiejų sutuoktinių nuosavybė. Aiškinant kilnojamųjų daiktų sąvoką, reikia sistemiškai analizuoti Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 2 dalį kartu su 3.35 straipsnio 2 dalimi, taip pat būtina atsižvelgti ir į Civilinio kodekso ketvirtosios knygos normas. Civilinio kodekso 4.2 straipsnyje nurodoma, kokie daiktai yra laikomi kilnojamaisiais daiktais – „kilnojantieji daiktai pagal prigimtį yra daiktai, kurie iš vienos vietos į kitą gali būti perkelti nepakeitus jų paskirties ir iš esmės nesumažinus jų vertės“. O štai Civilinio kodekso 4.8 straipsnyje

³⁴ *Cit. op.* 26, c. 128-129.

yra nurodoma, kokie daiktai turi būti laikomi namų apyvokos daiktais – „namų apyvokos daiktais laikomi visi namų ūkyje naudojami kilnojamieji daiktai, baldai ir dekoracijos, išskyrus knygų rinkinius, meno kūrinių ir kitas vertingas kolekcijas, mokslinės ar istorinės reikšmės daiktus.“³⁵

Civilinio kodekso 3.35 straipsnio komentare yra išvardintas sąrašas kilnojamųjų daiktų, kurie neturėtų būti pripažinti šeimos turtu. Tai automobilis, kitos transporto priemonės, meno kūriniai, įvairios kolekcijos, namų bibliotekos, ginklai, poilsiui ar rekreacijai skirti daiktai, prabangos dalykai. Taip pat Civilinio kodekso komentaro autorius nurodo daiktus, kurie turi būti laikomi šeimos turtu. Tai baldai, stalo įrankiai, patalynė, šaldytuvas, dulkių siurblys, televizorius, skalbimo mašina, kita buitinė technika. Tačiau šis sąrašas nėra baigtinis. Vadinasi, esant būtinybei, teismas, įvertinęs visas reikšmingas bylai aplinkybes, gali šeimos turtu pripažinti daiktą, kurio nėra šiame sąrašė. Kadangi daiktų visuma, naudojama namų ūkyje, yra fakto klausimas, todėl kai kurie kilnojamieji daiktai gali būti priskiriami prie namų ūkyje naudojamų daiktų. Būtina atsižvelgti į pačių daiktų naudojimo specifiką, šeimos poreikius. Iš to galima daryti išvadą, kad prie šeimos namų ūkyje naudojamų kilnojamųjų daiktų reikėtų priskirti ir automobilį, kaip susisiekimo priemonę, nesant kitokios alternatyvos, ar net ir gyvulį, kurį šeima naudoja visos šeimos poreikiams tenkinti.³⁶ Tokiai Civilinio kodekso komentare išsakytai nuomonei pritaria ir P. S. Vitkevičius savo knygoje „Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai“. Jis teigia, jog kilnojamieji daiktai gali būti priskirti prie namų ūkyje naudojamų daiktų, priklausomai ir nuo turtinės padėties, nuo gyvenamosios vietos ir net nuo įpročių. Prie kilnojamųjų daiktų, naudojamų šeimos namų ūkyje, reikia priskirti ir daugiau daiktų, nors jie Civilinio kodekso normose ir nurodyti kaip nepriklausantys šeimos turtui. Kaip pavyzdį autorius nurodo biblioteką, kuri iš tikrųjų yra skirta visiems šeimos nariams, todėl turi būti priskirta prie šeimos turtą sudarančių nekilnojamųjų daiktų. Taip pat šeimos turtu turi būti laikomi televizorius, radijo imtuvas, kompiuteris, dviratis ir, neabejotinai, automobilis. Kadangi šie daiktai gali būti naudojami visos šeimos poreikiams tenkinti, todėl jie turėtų būti priskirti prie šeimos turto.³⁷

Darytina išvada, kad, šeimoje augant nepilnamečiams vaikams, naudojamų šeimos namų ūkyje ir priklausančių šeimos turtui nekilnojamųjų daiktų sąrašas turi būti platesnis, nei šiuo momentu yra nurodytas Civilinio kodekso normose.

Rusijos Federacijos Šeimos kodekse nustatyta, jog negalima priskirti sutuoktinio asmeninei nuosavybei tam tikrų kilnojamųjų daiktų, nors jie ir tenkina tik jo asmeninius

³⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios .2000, Nr.74-2262.

³⁶ *Cit. op.* 11, p. 79.

³⁷ *Cit. op.* 20, p. 75.

poreikius (pvz., muzikinis centras, videokamera, automobilis, siuvimo mašina). Esant reikalui šie daiktai gali būti panaudoti visos šeimos narių poreikiams tenkinti, todėl jie laikomi bendrąja nuosavybe. Kilnojamieji daiktai, įgyti santuokoje už bendras sutuoktinių lėšas, tampa bendrąja nuosavybe. Nuosavybėn kilnojamas daiktas gali būti įgyjamas vieno sutuoktinio, tačiau ir antrasis sutuoktinis turi į daiktą tokias pačias nuosavybės teises, kurias jam garantuoja įstatymai. Nuosavybės įgijimo momentas yra sandorio, sudaryto su trečiuoju asmeniu, įforminimas įstatymų nustatyta tvarka. Tai gali būti pirkimo-pardavimo, mainų ar kitokie sandoriai.³⁸

Tuo tarpu Vokietijos Civilinio kodekso 1370 straipsnyje įtvirtinta gana įdomi nuostata dėl namų apyvokos daiktų pakeitimo, kuri teigia, jog naujai įgyti daiktai vietoj nebesančių ar vertę praradusių daiktų nuosavybės teise priklauso tam sutuoktiniui, kuriam priklausė nebesantis daiktas.³⁹

2.2.3. TEISĖ NAUDOTIS ŠEIMOS GYVENAMĄJA PATALPA

Be šeimos gyvenamosios patalpos ir kilnojamųjų daiktų, kurie imperatyviai nurodomi kaip šeimos turtas, Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 3 dalyje teigiama, kad šeimos turtu laikoma ir turtinė teisė naudotis šeimos gyvenamąja patalpa. Tokia teisė gali atsirasti nuomos, panaudos ar uzufukto pagrindu. Nuomos ir panaudos santykiai atsiranda iš prievolių teisės, o uzufukto santykiai - iš daiktinės teisės. Šiems institutams yra bendra tai, kad šeima gyvena patalpoje, kuri nėra nei vieno sutuoktinio nuosavybė, todėl teisė naudotis gyvenamąja patalpa pagal Lietuvos Respublikos įstatymus yra pripažįstama šeimos turtu. Uzufuktas reglamentuojamas Civilinio kodekso ketvirtosios knygos 4.141 – 4.159 normose. Jose pateikta uzufukto sąvoka, uzufukto objektas, uzufukto pradžia ir pabaiga. Uzufukto atveju gyvenamoji patalpa asmeninės nuosavybės teise priklauso vienam sutuoktiniui.

Uzufuktas - tai naudojimasis svetimu daiktu. Įstatymų leidėjas nurodo, kad uzufuktas gali būti nustatytas apibrėžtam terminui ar asmens gyvenimo trukmei. Nustatoma teisė gauti vaisius, pajamas, produkciją, galimybė naudoti svetimą daiktą kaip savo. Uzufuktoriui suteikiamos teisės neturi prieštarauti daikto naudojimui pagal paskirtį. Valdymo teisė - tai teisė daiktą valdyti, turėti jį savo žinioje, daryti jam fizinį ir ūkinį poveikį. Naudojimas - tai gaunama nauda ir uzufuktoriaus asmeninių poreikių tenkinimas,

³⁸ Rusijos Federacijos Šeimos kodeksas.[interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-03-25]. Prieiga per internetą: <http://www..mazvydo biblioteka.lt>.

³⁹ Vokietijos civilinis kodeksas.[interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-03-25]. Prieiga per internetą: <http://www..mazvydo biblioteka.lt>.

jis teisės disponuoti neturi. Vienas iš galimų uzufrukto objektų – namas, butas. Uzufruktas yra neatlygintinas, bet uzufruktorius privalo uzufrukto objektu rūpintis kaip šeimininkas.⁴⁰

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija pateiktame uzufrukto sąvokos išaiškiniame teigia, kad turtinė teisė naudotis šeimos gyvenamąja patalpa taip pat yra priskiriama prie šeimos turto. Civilinio kodekso 3.86 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog po santuokos nutraukimo uzufruktas gali būti nustatytas sutuoktiniui, su kuriuo lieka gyventi nepilnamečiai vaikai, teismo sprendimu, ar sutuoktinio iniciatyva. Šiuo atveju būtina sąlyga, kad šis sutuoktinis neturi kitos gyvenamosios patalpos ir negali jos įsigyti. Santuokos pabaiga nepanaikina šeimos turto teisinio režimo vaikams, iki jie sulauks pilnametystės, ar Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytais atvejais ir ilgiau. Ši norma atlieka apsauginę funkciją nepilnamečių vaikų atžvilgiu. Ji apsaugo vaiko teisę į gyvenamąjį būstą tada, kai vienas iš tėvų, su kuriuo jis lieka gyventi, gyvenamojo būsto neturi, tačiau geriau užtikrina vaiko interesus, todėl vaiko gyvenamoji vieta nustatoma su tuo iš tėvų, o kito tėvo turtui nustatomas uzufruktas apribojant jo nuosavybės teises į nekilnojamąjį turtą. Būtina sąlyga, kad iki santuokos nutraukimo šis turtas turi būti šeimos turtu ir buvusiam sutuoktiniui priklausyti dalinės ar asmeninės nuosavybės teise.⁴¹

Kaip nurodo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija, Europos Konvencija dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso bei konstitucinis asmenų lygybės principas pagrindžia būtinybę vienodai ginti tiek susituokusių, tiek nesusituokusių tėvų vaikų teises.⁴² Yra laikomasi šių nuostatų ir sprendžiant bylas dėl gyvenamosios patalpos, kuri nėra pripažinta šeimos turtu. Pvz., į teismą kreipėsi pareiškėja prašydama nustatyti uzufrukto teisę į gyvenamąją patalpą (butą), kuri nuosavybės teise priklauso jos buvusiam sugyventiniui, su kuriuo gyveno nesusituokusi aštuonerius metus, jiems yra gimęs sūnus. Tėvas vaiku nesirūpina, išlaikymo neteikia, nėra užtikrinta sūnaus teisė į gyvenamąją vietą. Teisėjų kolegija konstatavo, kad, remiantis nustatytais aplinkybėmis ir siekiant užtikrinti vaiko teisę į būstą, yra pagrindas nustatyti uzufruktą remiantis Civilinio kodekso 1.8 straipsnyje įtvirtinta įstatymo analogija, pagal kurią taikytinas galiojantis Civilinio kodekso 3.71 straipsnis, įtvirtinantis nepilnamečių vaikų teisių apsaugos garantijas, kai vaiko tėvai yra sutuoktiniai. Uzufruktas susijęs su Konstitucijoje nustatytu nuosavybės neliečiamumo principu. Nuosavybė gali būti ribojama įstatyme numatytais pagrindais, vaikų teisių ir interesų apsaugai paliekant nepilnamečiam vaikui teisę naudotis gyvenamąja patalpa uzufrukto teise.⁴³

⁴⁰ LAT teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 21 d. nutartis c. b. *L. P. v A. J. P.* Nr. 3K-3-584/2007, kat 32.2.

⁴¹ LAT teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 24 d. nutartis c. b. *A. D. v R. D.* Nr. 3K-3-225/2006, kat 75.6.1.

⁴² LAT teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 9 d. nutartis c. b. *A. D. v V. D.* Nr. 3K-3-383/2008, kat. 75.6.1.

⁴³ LAT teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 26 d. nutartis c. b. *I. J. v V. U.* Nr. 3K-3-302/2006, kat. 32.2.

Tuo atveju, kai gyvenamoji patalpa nuosavybės teise priklauso tretiesiems asmenims, teismas suteikti uzufukto vadovaudamasis Civilinio kodekso 3.86 straipsnio 2 dalimi negali. Kai sutuoktiniai su nepilnamečiais vaikais neturi kitos gyvenamosios patalpos, pasikeitus buto savininkui, jų teisė naudotis patalpa gali išlikti nuomos ar panaudos pagrindu. Pvz., į Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą kreipėsi ieškovė nurodydama, kad pasikeitus gyvenamosios patalpos savininkui šis atsisako sudaryti su ja nuomos sutartį. Teisėjų kolegija ištyrusi bylos aplinkybes paliko galioti pirmosios instancijos teismo sprendimą, kuriame nurodoma, kad ieškovė teisėtai gyveno valstybei priklausančiame bute buto nuomininko šeimos nario teisėmis iki nuomininko mirties. Atsakovas – savivaldybė - žinojo, kad jai perduotu butu neatlygintinai naudojasi ieškovė, jos sutuoktinis ir nepilnamečiai vaikai, tačiau atsisakė su ja sudaryti nuomos sutartį. Pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad, pasikeitus buto savininkui, teisėtiems buto naudotojams išlieka teisė naudotis gyvenamąja patalpa neterminuotos panaudos sutarties pagrindu, jie negali būti iškeldinti nesuteikiant kitos gyvenamosios patalpos. Ieškovė neturi galimybių įsigyti būsto, jos nepilnametis sūnus invalidas, todėl ieškovė turi teisę į savivaldybės socialinį būstą.⁴⁴ Kai sutuoktiniai gyvenamąją patalpą nuomoja, nuomininko teisės gali būti perkeltos sutuoktiniui, su kuriuo lieka gyventi nepilnamečiai vaikai.

Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta privaloma teisės naudotis šeimos gyvenamąja patalpa registracija siejama su pažeistų teisių gynimu ir šeimos turto fakto panaudojimu prieš trečiuosius asmenis kilus teisiniam ginčui.

Uzufuktu Vokietijoje laikoma viena iš naudojimosi teisių. Tai trečiojo asmens teisė naudotis daiktu. Uzufuktorius turi teisę naudotis iš uzufukto gaunama nauda. Uzufuktas gali būti nustatytas tiek kilnojamiesiems, tiek nekilnojamiesiems daiktams. Naudojimosi teisė nustatoma pagal tas pačias taisykles, kaip ir nuosavybės teisės įgijimas, t.y. yra sudaroma sutartis, kuri turi būti įregistruota nekilnojamo turto registre.⁴⁵

⁴⁴ LAT teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 20 d. nutartis c. b. *D. M. v Vilniaus miesto savivaldybe*, Nr. 3K-3-288/2008, kat. 51.

⁴⁵ ЖАЛИНСКИЙ, А.Э. Введение в немецкое право, 2001, с.425-426.

3. ŠEIMOS TURTO TEISINIS STATUSAS

3.1. ŠEIMOS TURTO TEISINIO REŽIMO ATsirADIMO PAGRINDAI

Šeimos turto teisinio statuso atsiradimas siejamas su santuokos įregistravimu. Tik nuo to momento, kai teisės aktuose nustatyta tvarka santuoka yra įregistruojama, daiktai, priskirtini šeimos turtui, įgyja teisinį statusą. Tai yra imperatyvus nurodymas. Jis nustatytas Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 4 dalyje šeimos turtui: šeimos gyvenamajai patalpai; kilnojamiesiems daiktams, kurie skirti šeimos namų ūkio poreikiams tenkinti, įskaitant ir baldus; bei teisei naudotis šeimos gyvenamąja patalpa. Kadangi šeimos turto teisinio statuso atsiradimo pagrindai yra nustatyti įstatyme, vadinasi, sutuoktiniai negali savo valia keisti šeimos turto teisinio statuso atsiradimo pradžios momento, objektų, nurodytų įstatyme, atžvilgiu. Darytina išvada, kad šeimos turto teisinis režimas atsiranda tik sudarius sutuoktiniams santuoką, t.y. ją įstatymų nustatyta tvarka įregistravus, ir turtiniams sutuoktinių santykiams galioja iki to momento, kai šeimos turto teisinis režimas baigiasi.⁴⁶

Nors šeimos turto teisinio statuso atsiradimas siejamas su santuokos įregistravimu, tačiau šį faktą prieš sąžiningus trečiuosius asmenis sutuoktiniai galės panaudoti tik tais atvejais, kai nekilnojamas daiktas (gyvenamoji patalpa), kaip šeimos turtas, bus įregistruota viešame registre.⁴⁷ Iš to seka išvada, kad įstatymų leidėjas nustato imperatyvų reikalavimą nekilnojamojo daikto (gyvenamosios patalpos) teisei registracijai.

Kaip ir buvo minėta anksčiau, patiems sutuoktiniams iš šeimos turto teisinio režimo turtinės teisės ir pareigos atsiranda nuo santuokos įregistravimo momento, o ne nuo nekilnojamojo daikto (gyvenamosios patalpos) įregistravimo viešame registre. Teisinės registracijos faktas yra juridinio fakto paviešinimas. Ir šis faktas gali būti panaudotas prieš sąžiningus trečiuosius asmenis tik tuomet, kai nekilnojamas daiktas (gyvenamoji patalpa) buvo įregistruota viešame registre kaip šeimos turtas. Darytina išvada, kad sąžiningų trečiųjų asmenų atžvilgiu šeimos turto teisinio statuso atsiradimas siejamas su nekilnojamojo daikto (gyvenamosios patalpos) įregistravimu viešame registre. O sutuoktinių atžvilgiu nuo santuokos įregistravimo momento.

Tokiais atvejais, kai teisinė registracija nekilnojamajam daiktui (gyvenamajai patalpai) nebuvo įvykdyta, sutuoktiniai susiduria su nemenkomis problemomis, tai lemia padidėjusią įrodinėjimo našta teisme iškilus ginčui. Sutuoktiniai turi įrodyti trečiojo asmens nesąžiningumą, t.y. paneigti sąžiningo trečiojo asmens prezumpciją (laikoma, kad trečiasis asmuo nežino ir neturėjo žinoti apie gyvenamosios patalpos priskyrimą prie

⁴⁶ *Cit. op.* 11, p. 174.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000. Nr.74-2262.

šeimos turto). Ir, tik įrodžius trečiojo asmens nesąžiningumą, sandoris dėl nekilnojamojo daikto (gyvenamosios patalpos) gali būti pripažintas negaliojančiu ar faktas panaudotas prieš trečiąjį asmenį.⁴⁸

Rusijos Federacijos Šeimos kodekso 34 straipsnyje nurodyta, kad bendrosios nuosavybės atsiradimo pagrindu yra tik santuoka, sudaryta įstatymų nustatyta tvarka ir įregistruota civilinės būklės aktus registruojančioje institucijoje. Faktiniai ryšiai tarp vyro ir moters nesudarius santuokos, nepriklausomai nuo jų trukmės, nesukuria bendrosios nuosavybės, todėl turtiniai santykiai bus reguliuojami Civilinio kodekso normomis. Sutuoktinių santuokoje įsigytas turtas turi būti įregistruotas viešame registre. Tai gali būti padaryta vieno sutuoktinio vardu, tačiau ir kitas sutuoktinis turi tokias pačias teises į turtą. Bendras sutuoktinių turtas pagal įstatymus yra laikomas bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe ir jam taikomas įstatymu nustatytas turto teisinis režimas.⁴⁹

3.2. ŠEIMOS TURTO VALDYMAS, NAUDOJIMAS, DISPONAVIMAS JUO

Santykiai dėl daiktų atsirado dar gilioje senovėje. Asmuo turėjęs daiktą galėjo jį naudoti savo poreikiams, tikslams, o vėliau daiktai atliko savotišką pinigų funkciją – juos buvo galima iškeisti į daiktus ir kiti asmenys į tai negalėjo įsikišti. Vėliau tokie santykiai dėl daiktų pradėti vadinti valdymo, naudojimo, disponavimo faktiniais santykiais. Teisė valdyti daiktą, naudotis juo ir disponuoti savo nuožiūra sudaro savininko nuosavybės teisės turinį. P. S. Vitkevičius knygoje „Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai“ teigia, kad šeimos teisėje nuosavybės teisės turinys yra suprantamas būtent kaip teisė valdyti daiktą, naudotis juo ir disponuoti savo nuožiūra.⁵⁰

Šeimos turto valdymas, naudojimas ir disponavimas juo yra svarbus klausimas šeimos teisėje. Kadangi, kaip jau minėta anksčiau, šeimos turto tikslas ginti socialiai ir ekonomiškai silpnesnio sutuoktinio bei nepilnamečių vaikų teises ir interesus, tai galima teigti, jog šeimos turtas atlieka apsauginę funkciją. Į šeimos turto sudėtį įeinantys kilnojamieji ir nekilnojamieji daiktai bei turtinės teisės sudaro būtiną materialųjį šeimos gyvavimo pagrindą. Tokiu atveju šeimos turtas turi būti naudojamas laikantis įstatyme nustatytų reikalavimų.

⁴⁸ *Cit. op.* 11, p. 176.

⁴⁹ Rusijos Federacijos Šeimos kodeksas.[interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-03-21]. Prieiga per internetą: <http://www..mazvydo biblioteka.lt>.

⁵⁰ *Cit. op.* 20, p. 52.

Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 1 dalyje nustatytas reikalavimas naudoti šeimos turtą tik bendriems šeimos poreikiams tenkinti. Kitas turtas, naudojamas ir kitų šeimos narių interesams tenkinti, yra ne vien tik šeimos ir todėl šeimai nėra svarbus. Civilinio kodekso 3.85 straipsnio 2 dalyje nustatytas reikalavimas sutuoktiniui, kuris yra nekilnojamojo, daikto priskirto šeimos turtui, savininkas, gauti kito sutuoktinio sutikimą sandoriams dėl nuosavybės teisės perleidimo, įkeitimo ar suvaržymo. Kito sutuoktinio sutikimas turi būti rašytinės formos. Jei šeimoje auga nepilnamečiai vaikai, tuomet nekilnojamojo daikto, kuris yra šeimos turtas, sandoriams sudaryti yra būtinas teismo leidimas.

Specialios taisyklės šeimos turto naudojimui, valdymui ir disponavimui yra nustatytos šiose Civilinio kodekso normose:

- Civilinio kodekso 3.35 straipsnio 1 dalyje nustatytas reikalavimas sutuoktiniui gauti kito sutuoktinio sutikimą sandoriams dėl šeimos namų ūkyje naudojamo kilnojamojo daikto perleidimo, įkeitimo, nuomos ar kitokio teisių suvaržymo.

- Civilinio kodekso 3.36 straipsnio 1 dalyje nustatytas reikalavimas gauti sutuoktinio rašytinį sutikimą tais atvejais, kai kitas sutuoktinis, kuris yra sudaręs nuomos sutartį, nori nutraukti nuomos sutartį prieš terminą, subnuomoti gyvenamąją patalpą ar perleisti teises pagal nuomos sutartį. Ši nuostata taikoma tais atvejais, kai sutuoktiniai gyvenamojoje patalpoje gyvena pagal nuomos sutartį.

- Civilinio kodekso 3.36 straipsnio 2 dalyje nustatytas reikalavimas sutuoktiniui, kuriam šeimos gyvenamoji patalpa priklauso nuosavybės teise, gauti kito sutuoktinio rašytinį sutikimą gyvenamosios patalpos įkeitimo, perleidimo ar nuomos sandoriams sudaryti.⁵¹

Manychiau, kad Civilinio kodekso 3.36 straipsnio nuostata dėl šeimos turto disponavimo galėtų būti perkelta į Civilinio kodekso skyrių dėl sutuoktinių turto teisinio režimo, kuriame išsamiai apibrėžta šeimos turto samprata ir jo teisinis režimas. Įstatymų leidėjo tikslai tampa neaiškūs, kai jis išskaido nuostatas, reguliuojančias tą patį institutą, į atskirus Civilinio kodekso skyrius. Sisteminiuoju požiūriu būtų patogiau jas išdėstyti viename skyriuje.

Rusijos Federacijos Šeimos kodekso 35 straipsnyje nurodoma, kad sutuoktiniai turtą valdyti, naudotis juo ir disponuoti turi tarpusavio sutarimu. Todėl galioja prezumpcija, kad sutuoktinis sandorius sudaro turėdamas kito sutuoktinio sutikimą. Ši prezumpcija netaikoma sandoriams, sudaromiems dėl nekilnojamojo turto, ir sandoriams,

⁵¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000. Nr.74-2262.

kuriems reikalinga teisinė registracija. Šiuo atveju turi būti gautas notariškai patvirtintas kito sutuoktinio sutikimas.⁵²

Vokietijos Civiliniame kodekse įtvirtinta nuostata, teigianti, jog įstatymo požiūriu daiktai yra tik materialūs dalykai. Taigi, norint daiktų atžvilgiu įgyvendinti naudojimosi, disponavimo teises, reikia daiktus turėti realiai, t.y. turėti ne faktiniu, o teisiniu pagrindu – juos valdyti. Priešingu atveju naudojimas ir disponavimas daiktais bus pripažintas neteisėtu. Valdantis bendraja nuosavybe esantį turtą sutuoktinis turi ypatingą teisę disponuoti ir naudotis daiktais, jei sutuoktiniai yra taip susitarę, priešingu atveju turtą valdo abu. Jis dalyvauja ir teisiniuose ginčuose su trečiaisiais asmenimis, susijusiuose su šeimos turtu. Ir nors kitas sutuoktinis turto, esančio bendraja jungtine nuosavybe, valdyme nedalyvauja tiesiogiai, be jo sutikimo sandorių kitas sutuoktinis sudaryti ir įvykdyti negali. Sandoriai, kurių sudarymui reikalingas kito sutuoktinio sutikimas, numatyti įstatyme, kitu atveju sandoriai bus pripažinti negaliojančiais. Asmeninės nuosavybės teise priklausantį turtą valdo kiekvienas savarankiškai. Jei sutuoktinis disponuoja kito sutuoktinio turtu be pastarojo sutikimo. Šis gali ginti pažeistas teises kreipdamasis į teismą.⁵³

3.2.1. NUOSAVYBĖS TEISIŲ Į GYVENAMĄ PATALPĄ PERLEIDIMAS, ĮKEITIMAS, SUVARŽYMAS

Kaip minėta ankstesnėje darbo dalyje, Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 2 dalyje prie šeimos turto yra priskiriama šeimos gyvenamoji patalpa. Tai imperatyvus įstatymų leidėjo nurodymas, todėl nekilnojamųjų daiktų disponavimui yra nustatytos griežtos taisyklės, kurios išdėstytos Civilinio kodekso normose. Civilinio kodekso komentaro autorius teigia, jog įstatymų leidėjas griežtai riboja nuosavybės teises į gyvenamąją patalpą todėl, kad ji yra laikoma esmine materialiaja šeimos gyvavimo prielaida.⁵⁴ Šiuo atveju sistemaiškai analizuoti reikia Civilinio kodekso 3.36; 3.84; 3.85 straipsnius.

Sutuoktinis, kuriam nuosavybės teise priklauso nekilnojamasis daiktas (šeimos gyvenamoji patalpa), negali be kito sutuoktinio rašytinio sutikimo perleisti nuosavybės teisių į šeimos gyvenamąją patalpą, įkeisti ar kitaip suvaržyti teises į ją. Pažymėtina, kad kito sutuoktinio sutikimas turi būti rašytinis, tai imperatyvus įstatymo leidėjo nurodymas. Sutuoktinis, nedavęs sutikimo sandoriui dėl nekilnojamojo daikto, priskirto šeimos turtui, turi teisę sandorį ginčyti, jei nekilnojamasis daiktas viešame registre įregistruotas kaip

⁵² *Cit. op.* 26, c. 122-124.

⁵³ Vokietijos Civilinis kodeksas.[interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-03-21]. Prieiga per internetą:

<http://www..mazvydo biblioteka.lt>.

⁵⁴ *Cit. op.* 11, p. 177.

šeimos turtas. Tokiu atveju be sutuoktinio rašytinio sutikimo kitas sutuoktinis neturės teisės laisvai disponuoti jam nuosavybės teise priklausančiu nekilnojamuoju daiktu, o jo sudarytas sandoris bus pripažintas negaliojančiu. Jei sandoris sudaromas be sutuoktinio sutikimo, preziumuojama, kad trečiasis asmuo žinojo ar turėjo žinoti, jog sandorio objektu yra nekilnojamas daiktas, esantis šeimos turtu. Sutuoktinis gali patvirtinti sandorį po jo sudarymo tokiu būdu atsisakydamas teisės jį ginčyti. Kaip pavyzdį galima paminėti Lietuvos Aukščiausiajame Teisme nagrinėtą bylą, kai ieškovė prašė pripažinti negaliojančiu sutuoktinio sudarytą nekilnojamojo turto dovanojimo sandorį, kuriam ji sutikimo nebuvo davusi. Teisėjų kolegija nurodė, kad butą atsakovas įgijo paveldėjimo keliu, šeima jame negyveno ir jis nebuvo įregistruotas viešame registre kaip šeimos turtas. Taigi ginčijamas turtas neturėjo šeimos turto teisinio statuso ir todėl teismas ieškovės argumentus dėl teisės normų reglamentuojančių šeimos turto teisinį režimą, pažeidimo sudarant ginčijamo turto dovanojimo sutartį pripažino nepagrįstais.⁵⁵

Štai Rusijos Federacijoje sutuoktinis, sudarydamas sandorį dėl nekilnojamojo turto ar sandorį, kuriam reikalingas notarinis patvirtinimas, turi gauti kito sutuoktinio leidimą, irgi patvirtintą notaro. Reikalavimų dėl sutuoktinių sutikimo sandorių sudarymui priežiūrą ir vykdymą atlieka viešo registro institucijos ir notarai. Jei sandoris yra sudaromas negavus sutuoktinio sutikimo, tuomet pastarasis gali ginčyti sandorį teismine tvarka. Sandoris gali būti sudarytas be sutuoktinio sutikimo tik tais atvejais, kai sandorio objektu yra turtas, kuris priklauso sutuoktiniui asmeninės nuosavybės teise, ar kitas sutuoktinis teismo buvo pripažintas dingusiu be žinios (sutuoktinio ilga laiką nėra ir jo buvimo vieta nežinoma). Jei šeima turi nepilnamečių vaikų, tai sandorių dėl gyvenamosios patalpos sudarymui reikia gauti nepilnamečių globos ir rūpybos institucijų leidimą.⁵⁶

Civilinio kodekso 3.36 ir 3.85 straipsnių bendras bruožas tas, kad nekilnojamas daiktas (šeimos gyvenamoji patalpa) nuosavybės teise priklauso tik vienam sutuoktiniui, kurią jis gali būti įgijęs paveldėjimo, dovanojimo santykių pagrindu arba tarp sutuoktinių sudarytos vedybų sutarties pagrindu, kurioje numatyta, jog sutuoktiniai neįgyja bendro turto. Nekilnojamojo daikto nuosavybės teisių perleidimo, įkeitimo ar suvaržymo tvarka nustatyta tam atvejui, kai sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų. Kai šeimoje yra nepilnamečių vaikų, nustatytos dar griežtesnės nuosavybės teisės į nekilnojamąjį daiktą (šeimos gyvenamąją patalpą) įgyvendinimo taisyklės. Įstatymų leidėjas Civilinio kodekso 3.85 straipsnio 2 dalyje nurodo, kad nekilnojamojo daikto, kuris yra šeimos turtas, sandoriams sudaryti reikalingas ne tik antrojo sutuoktinio sutikimas, bet ir būtinas teismo

⁵⁵ LAT teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 29 d. nutartis c. b. *N. K. v F. K., V. K.* Nr. 3K-3-232/2006, kat.75.6.1.

⁵⁶ *Cit. op.* 26, c. 122-124.

leidimas. Civilinio kodekso komentaro autoriaus nuomone, sandoriams, kurie varžo teises į šeimos gyvenamąją patalpą, teismo leidimas yra būtinas ir tuo atveju, kai nepilnametis vaikas gyvena su vienu iš savo išsituokusių tėvų (nesudariusiu kitos santuokos) vienintelėje šeimos gyvenamojoje patalpoje.⁵⁷ Kaip pavyzdį galima paminėti Lietuvos Aukščiausiajame Teisme nagrinėtą bylą, kurioje ieškovė prašė pripažinti turto pasidalijimo sutartį negaliojančia, motyvuodama tuo, kad ji sudaryta be teismo leidimo, dėl šeimos gyvenamosios patalpos, kuri pripažinta šeimos turtu, todėl yra pažeisti nepilnamečių vaikų interesai pagal Civilinio kodekso 3.85 straipsnio 2 dalį. Teisėjų kolegija nurodė, kad teismo leidimas būtinas tuomet, kai sandoris yra sudaromas dėl nekilnojamojo turto, kuris yra šeimos turtas, kai sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų ir jei po sandorio sudarymo gyvenamoji patalpa neteks šeimos turto teisinio režimo. Teismo leidimas reikalingas ir tuo atveju, kai gyvenamojoje patalpoje nepilnametis vaikas gyvena su išsituokusiu vienu iš tėvų. Teisėjų kolegija konstatavo, kad teismo leidimo sudaromai turto pasidalijimo sutarčiai nereikėjo, nes šeimos turtas nebuvo perleistas tretiesiems asmenims. Taigi, buvusiam sutuoktiniui tapus buto savininku, buto teisinis statusas nepilnamečių vaikų atžvilgiu nepasibaigė. Butas išliko šeimos turtu ir teisės į jį suvaržytos nebuvo. Bute ieškovė ir toliau gyvena su nepilnamečiu vaiku, todėl nepanaikintos nepilnamečių vaikų teisių į būstą garantijos, o ieškovė turi teisę naudotis gyvenamuoju būstu iki vaiko pilnametystės.⁵⁸

Kaip jau minėta anksčiau, nekilnojamas daiktas (šeimos gyvenamoji patalpa) turi būti įregistruota viešame registre kaip šeimos turtas. Tik tokiu atveju šis faktas, kilus ginčui, galės būti panaudotas prieš sąžiningus trečiuosius asmenis ir sutuoktiniams ginčijant sandorį problemų nekils. Jei viešame registre įrašo nėra, preziumuojama, kad trečioji sandorio šalis sąžininga ir sandorio nugincyti negalima. Tačiau egzistuoja šios prezumpcijos išimtis. Sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu tuo atveju, jei sutuoktiniai įrodys, jog trečiasis asmuo buvo nesąžiningas, t.y. paneigs trečiojo sąžiningo asmens prezumpciją. Sutuoktiniai turės įrodyti, kad trečiasis asmuo žinojo ar turėjo žinoti, jog gyvenamoji patalpa, dėl kurios yra sudaromas sandoris, yra šeimos turtas, nors viešame registre kaip toks įregistruotas nebuvo.⁵⁹ Tokiais motyvais savo sprendimą pagrindė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2006 m. kovo 29 dieną išnagrinėtoje byloje. Į teismą kreipėsi ieškovė prašydama nugincyti jos įgalioto asmens sudarytą gyvenamosios patalpos pirkimo – pardavimo sutartį, motyvuodama tuo, kad butas yra šeimos turtas, jame deklaruotos vaikų gyvenamosios vietos. Ieškovės teigimu, sandoriams, kurių objektu yra

⁵⁷ *Cit. op.* 11, p. 178.

⁵⁸ LAT teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 9 d. nutartis c. b. *V. U. v O. U.* Nr. 3K-3-426/2005, kat. 75.6.1.

⁵⁹ *Cit. op.* 11, p. 178.

šeimos turtas, sudaryti reikalingas teismo leidimas. Teisėjų kolegija nurodė, kad sutuoktiniai šeimos turto statusą prieš sąžiningus trečiuosius asmenis gali panaudoti tik tuomet, kai nekilnojamas daiktas (butas) yra įregistruotas viešame registre kaip šeimos turtas. Šiuo atveju viešame registre įrašo, kad tai šeimos turtas, padaryta nebuvo, be to, sudarant sutartį įgaliotasis asmuo pateikė pažymą, kad bute niekas negyvena. Teisėjų kolegija konstatavo, kad ieškovė negali panaudoti šeimos turto statuso prieš sąžiningus pirkėjus, kurie gyvenamąją patalpą įsigijo šeimos poreikiams tenkinti. Todėl nėra pagrindo teigti, kad jie buvo nesąžiningi.⁶⁰

Jei nekilnojamas daiktas viešame registre kaip šeimos turtas neįregistruotas, o sutuoktiniai nepilnamečių vaikų neturi ir gyvena vienam sutuoktiniui nuosavybės teise priklausančioje šeimos gyvenamojoje patalpoje, tokiu atveju sandorio, sudaryto su sąžiningu trečiuoju asmeniu, nuginčyti negalės.⁶¹ Tokiais atvejais būtina dėmesį atkreipti į tai, kad daiktinių teisių į nekilnojamąjį daiktą perleidimo ir daiktinių teisių bei nekilnojamojo daikto suvaržymo sandoriai yra sudaromi notarine forma ir pirkėjas gavęs dokumentus gali sužinoti, kad perka nekilnojamąjį daiktą, kuris yra šeimos gyvenamoji patalpa, taigi jis nebus sąžiningas. P. S. Vitkevičius teigia, kad teismas turi siekti išsiaiškinti tai ir aklaai nesivadovauti sąžiningumo prezumpcija.⁶²

Būtina paminėti dar vieną svarbų aspektą - be teismo leidimo vieno sutuoktinių sudarytą sandorį turi teisę ginčyti vaikas, vaiko atstovai, sandorio nesudaręs sutuoktinis, įpėdiniai. Ieškinį gali pareikšti ir valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija, ginanti nepilnamečio vaiko interesus, ar prokuroras. Vaikų ir jų interesais pareiškiančių ieškinį asmenų teisė ginčyti sandorį neribojama, nors nekilnojamas daiktas (šeimos gyvenamoji patalpa) viešame registre kaip šeimos turtas įregistruota nebuvo. O sutuoktinio teisę ginčyti tokį sandorį ir panaudoti šeimos turto faktą prieš sąžiningus trečiuosius asmenis riboja Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 4 dalis, nustatanti nekilnojamojo daikto, kaip šeimos turto, registracijos viešame registre faktą.⁶³ Jei nebūtų numatyta Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 4 dalies išimtis sutuoktiniams, auginantiems nepilnamečius vaikus, tai būtų pažeistas prioritetas vaikų teisių gynimo principas ir ši norma prieštarautų Vaikų teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatai, kuri teigia, jog „vaikas negali būti paliktas be gyvenamojo būsto, minimalių pragyvenimo lėšų ir globos bei rūpybos“.⁶⁴ Šiame įstatyme taip pat įtvirtintas viršenybės prieš kitus įstatymus, reguliuojančius santykius susijusius su

⁶⁰ LAT teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 29 d. nutartis c. b. *J.J. v S.C., R. C., K. J.* Nr. 3K-3-241/2006, kat. 75.6.1.

⁶¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁶² *Cit. op.* 20, p. 73.

⁶³ *Cit. op.* 11, p. 178.

⁶⁴ Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

vaiko teisėmis, laisvėmis, jų apsauga, principas. Šis įstatymas taikomas ir tada, kai santykių sureguliuavimo nėra.

Sistemiškai aiškinant Civilinio kodekso 3.36; 3.84 ir 3.85 straipsnius, darytina išvada, jog šeimos gyvenamosios patalpos įregistravimo viešame registre, kaip šeimos turto, faktas gali būti panaudotas nuginčijant sandorius su sąžiningais trečiaisiais asmenimis dėl teisių į šeimos gyvenamąją patalpą varžymo. Priešingu atveju sutuoktiniai negalės nuginčyti sandorio, kol nebus paneigta trečiojo asmens sąžiningumo prezumpcija. Kita vertus, prioritetas turi būti teikiamas vaikų interesams, nepaisant to, ar šeimos gyvenamoji patalpa buvo įregistruota viešame registre kaip šeimos turtas, ar ne. Tačiau tokia nuostata neabejotinai sukelia problemas tretiesiems asmenims, sudarantiems sandorius dėl nekilnojamojo daikto, kuris viešame registre nėra įregistruotas kaip šeimos turtas. Tokiais atvejais, kilus teisiniam ginčui dėl sandorio nuginčijimo, tretysis asmuo apsunkinamas papildoma įrodinėjimo našta.

Ypač svarbus yra nepilnamečių vaikų teisės į gyvenamąjį būstą užtikrinimas. Tokiai apsauginei funkcijai atlikti skirtas teismo leidimų institutas. Teismo leidimų išdavimą reglamentuoja CPK 443 straipsnio 1 dalis ir XXXIX skyriaus normos (CPK 579-285), kuriose nurodoma, kad teismo leidimai išduodami supaprastinto proceso tvarka, apylinkės teismų nutartys apeliacine tvarka yra neskundžiamos ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

Manau, kad bylų dėl teismo leidimų gyvenamosios patalpos pardavimui, kai pareiškėjai turi nepilnamečių vaikų, išdavimo nagrinėjimas supaprastinto proceso tvarka yra gana rizikingas. Teisėjas nutartį turi priimti per penkias dienas, remdamasis tik gautais dokumentais, todėl jis gali neišsamiai įsigilinti į kiekvieną niuansą, nes per dieną tenka išnagrinėti ne vieną prašymą. Kad išvengtų klaidų, nagrinėjant prašymą, manau, turi būti leista dalyvauti ir pareiškėjui, tuomet visas aplinkybės būtų galima išsamiai išsiaiškinti. Taip pat turėtų būti įvesta prašymų teismo leidimams priėmimo ir trūkumų šalinimo tvarka, taip būtų užtikrinta piliečių teisių apsauga nuo pažeidimų.

Kaip nurodo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senatas, 2003 m. birželio 20 dienos nutarime Nr. 41 dėl šeimos turto sąvokos ir vaiko teisės į gyvenamąjį būstą užtikrinimo santykio yra susiduriama su viena didžiausių problemų, užtikrinant šias teises. Plataus pobūdžio vertinamosios sąvokos „šeimos turtas“ ir „gyvenamoji patalpa“ labiausiai atitinkanti vaiko interesus, dėl to konkretaus vaiko viršenybės interesų principas priklauso nuo aplinkybių ir kiekviena byla turi būti sprendžiama pagal atitinkamus faktus. Vaiko teisės į gyvenamąjį būstą užtikrinimą apsunkina vienodos teismų praktikos stoka, nes pirmosios instancijos teismų nutarčių dėl šeimos turto neperžiūri aukštesnieji teismai.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas teigia, kad, nesant aiškios ir vienodos, normų, reglamentuojančių teismo leidimų išdavimą, taikymo ir aiškinimo praktikos, teismai ne visuomet teisingai aiškina ir taiko proceso teisės normas, reglamentuojančias bylų dėl teismo leidimų išdavimo ir nagrinėjimo tvarką ir atskirų procesinių veiksmų atlikimą, taip pat pažeidžia ir materialinės teisės normas, kurios atitinkamiems veiksams atlikti numato teismo leidimo reikalingumą. Atlikus apibendrinimą buvo nustatyta, kad dauguma išduodamų teismo leidimų yra susiję su vaiko teisėmis. Būtent tada, kai nagrinėjamas klausimas, susijęs su vaiko teisėmis, teismas turi atsižvelgti išimtinai į vaiko interesus.⁶⁵

Yra priimta gana nemažai nacionalinių įstatymų, Vyriausybės nutarimų ir tarptautinių teisės aktų, kuriuose įtvirtinta vaiko interesų apsaugos svarba. Iš svarbesnių teisės aktų būtų galima paminėti Konstituciją, kurioje įtvirtinta nuostata, garantuojanti šeimai normalų gyvenimą, visapusiškas sąlygas gyventi, augti ir mokytis⁶⁶. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje, įtvirtinta nuostata, garantuojanti, kad, imantis susijusių su vaiku veiksmų, nepriklausomai nuo to, kas juos atlieka, svarbiausi yra vaiko interesai. Taip pat konvencijoje yra nuostata, kad vaikas pagal šeimos finansines galimybes turi teisę reikalauti iš abiejų tėvų sudaryti tinkamas sąlygas vystytis, būti materialiai išlaikomas, aprūpinamas gyvenamuoju būstu.⁶⁷ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme, kuriame įtvirtinta nuostata, teigianti, kad nė vienas vaikas negali būti paliktas be gyvenamo būsto, minimalių pragyvenimo lėšų, globos ir rūpybos.⁶⁸ Civilinio kodekso trečiosios knygos normose nustatytas šeimos turto teisinis režimas, kurio pagrindinis tikslas yra apsaugoti šeimos, ypač vaikų, teises ir teisėtus interesus. Vaiko interesų svarba ypač akcentuojama Civilinio kodekso 3.85 straipsnio 2 dalyje, kurioje įtvirtinta nuostata, draudžianti sutuoktiniams, turintiems nepilnamečių vaikų, sudaryti sandorius, negavus teismo leidimo, dėl nekilnojamojo daikto (šeimos gyvenamosios patalpos) perleidimo ar kitokio teisių į jį suvaržymo.⁶⁹

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas formuoja praktiką, kad nekilnojamas daiktas turi atitikti dvi sąlygas: turi būti nekilnojamas daiktas ir jis turi būti pripažintas šeimos turtu.⁷⁰ Taigi teismo leidimas reikalingas sudarant sandorį dėl šeimos gyvenamosios patalpos, kai šeimoje yra nepilnamečių vaikų. Tais atvejais, kai šeima turi keletą gyvenamųjų patalpų, šeimos turtu bus pripažinta tik viena gyvenamoji patalpa - ta, kurioje šeima faktiškai gyvena. Teismas gyvenamąją patalpą šeimos turtu pripažins

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 20 dienos nutarimas Nr. 41.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

⁶⁷ Valstybės žinios. 1995, nr. 60-1501.

⁶⁸ Valstybės žinios. 1996, nr. 33-807.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁷⁰ LAT teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 29 d. nutartis c. b. *N. K. v F. K., V. K.* Nr. 3K-3-232/2006, kat. 75.6.1.

nepriklausomai nuo to, ar ji įregistruota viešame registre kaip šeimos turtas, ar ne. Teismas šeimos turtu pripažins tą gyvenamąją patalpą, kurioje šeima nuolat gyvena.⁷¹ Pvz., į Utenos rajono apylinkės teismą kreipėsi pareiškėjai su prašymu leisti įkeisti butą, kurį įsigijo pirkimo – pardavimo sutartimi bendrosios nuosavybės teise, paskolos užtikrinimo tikslu. Teismas prašymą atmetė motyvuodamas tuo, kad iš pateiktų duomenų matyti, jog šeima turi dvi gyvenamąsias patalpas: pareiškėjai D. S. asmeninės nuosavybės teise priklausanti butą ir bendrosios jungtinės nuosavybės teise nupirktą butą. Pareiškėjai nurodė, kad naujajame bute jie dar negyvena. Teismas konstatavo, jog kai yra keletas gyvenamųjų patalpų, šeimos turtu pripažįstama ta, kurioje šeima faktiškai gyvena. Todėl bendrosios jungtinės nuosavybės teise nupirktas butas nėra šeimos turtas ir teismo leidimo jam įkeisti nereikia.⁷² Šiuo atveju galinti iškilti problema yra ta, kad, turint kelias gyvenamąsias patalpas, kurių viena yra įregistruota kaip šeimos turtas, o kitoje šeima faktiškai gyvena, teismo leidimas bus reikalingas dėl abiejų gyvenamųjų patalpų. Todėl pačiai šeimai yra naudinga pasirinkti šeimos gyvenamosios patalpos juridinio statuso atitikimu faktiniam statusui, kad būtų išvengta galinčių kilti problemų ateityje. Šiuo atveju aplinkybė, kad šeima faktiškai gyvena kitoje patalpoje, savaime nepanaikina viešame registre šeimos turtu įregistruoto buto teisinio statuso.

Teismo leidimo reikalaujama ir tada, kai nepilnametis vaikas šeimos turtu pripažintoje gyvenamojoje patalpoje gyvena su išsituokusiu tėvu, nesančiais ar nebuvusiais santuokoje tėvais ar kai vienas tėvų yra miręs.

Bylose dėl teismo leidimų išdavimo, kai norima perleisti nuosavybės teisę į šeimos turtą, jį įkeisti ar kitaip suvaržyti teises, pareiškėjai turi pateikti įrodymus apie šeimos turtinę padėtį: sutuoktinių pajamas, turtą, prievoles ir t.t. Tai gali būti pažymos apie darbo užmokestį ir kitas pajamas, pažymos apie išmokas, valstybinės mokesčių inspekcijos patvirtintos gyventojų turto deklaracijos, pažymos apie santaupas ar paskolas, duomenys iš viešųjų registrų apie šeimos turimą registruotiną kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą, duomenys apie perleidžiamą ar įkeičiamą nekilnojamąjį šeimos turtą. Teismas savo nuožiūra turi nuspręsti, kurie duomenys reikšmingi konkrečiai bylai. Taip pat turėtų būti pateikti įrodymai apie būsimo sandorio preliminaras sąlygas ir jo įvykdymo galimybes, vaiko teisių apsaugos galimybės sandorio neįvykdymo atveju bei kiti įrodymai, kurie turėtų reikšmės klausimų dėl teismo leidimo išdavimo sprendimui. Teismas turi išreikalauti duomenis iš vaiko teisių apsaugos tarnybos apie vaiko tėvus tais atvejais, kai yra pagrindo

⁷¹ LAT teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 14 d. nutartis c. b. *G. K. v AB „Sampo bankas“*, Nr. 3K-3-90/2005, kat 75.6.1.

⁷² Utenos rajono apylinkės teismo 2008 m. kovo 25 dienos nutartis c. b. *R. S. v D. S.* Nr. 2-821-356/2008.

manyti, kad vaiko tėvai netinkamai vykdo ar nevykdo pareigos užtikrinti vaikui tinkamas gyvenimo sąlygas. Manau, problema šiuo atveju, kad teismui pateikiamas būsimas sandorio projektas, preliminari sutartis gali būti fiktyvūs. Ir jų pateikimas teismui visai nereiškia, kad tas kitas nekilnojamasis turtas, kita gyvenamoji vieta, kur vaikai gyvens, bus tikrai nupirkta. Taigi šioje vietoje įstatymų leidėjas paliko spragą, dėl ko nepilnamečių vaikų interesai nėra gerai apsaugoti ir gali būti pažeisti.

Neturi būti laikoma pakankamu įrodymu tai, kad bus apsaugotos pareiškėjų nepilnamečių vaikų teisės, iš anksto išreikštas pareiškėjų giminaičių ar kitų asmenų ketinimas leisti apsigyventi pareiškėjams su nepilnamečiais vaikais ar tik nepilnamečiams vaikams giminaičiams ar kitiems asmenims priklausančiose gyvenamosiose patalpose. Turi būti pateikti įrodymai liudijantys uzufukto nustatymą, kitus įstatymo numatytus suvaržymus, kurie garantuotų vaikui teisę į gyvenamąją patalpą. Tačiau bet kuriuo atveju teismas turi būti aktyvus ir priimti sprendimą turi tik įvertinęs, ar realiai bus užtikrintos vaikų teisės į būstą. Be to, kilus abejonėms, teismas turi įtraukti minėtus asmenis į bylą suinteresuotais asmenimis, bylos nagrinėjimo metu išklausti jų, taip pat ir vaikų nuomonę. Kaip pažymi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas, teismai paprastai pasitenkina asmens ketinimo leisti šeimai apsigyventi jam nuosavybės teise priklausančioje gyvenamojoje patalpoje faktu ir nesiaiškina realaus įgyvendinimo galimybių.⁷³ Darytina išvada, kad, vertinant įrodymus byloje, susijusioje su šeimos teisiniais santykiais, teisės aktais nustatyta tvarka teismas turi būti aktyvesnis, imtis visų priemonių, kad užtikrintų vaiko interesus priimta nutartimi. Praktikoje teismai šiomis galimybėmis nesinaudoja. Dėl to vaiko teisė į gyvenamą būstą nėra užtikrinama teismo leidimu, išduotu tokioje situacijoje.

Žymiai svaresnius įrodymus turi pateikti asmenys, išvykstantys gyventi ir dirbti į užsienį. Ir šiuo atveju teismai daro esmines klaidas, kurios gali tapti nepilnamečių vaikų teisių ir interesų pažeidimo priežastimi, kuomet tinkamu įrodymu laiko pareiškėjų pateiktas vizas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas nurodo, jog nepakankamas įrodymas yra pateiktos vizos, turi būti pateikti papildomi duomenys apie tai, kaip bus užtikrintos nepilnamečių vaikų tinkamos gyvenimo sąlygos užsienio valstybėje, kad teismas galėtų įvertinti, ar tikrai nepilnamečių vaikų interesai nebus pažeisti išdavus teismo leidimą gyvenamojo būsto pardavimui.⁷⁴ Tam, kad gautų teismo leidimą šeimos turto perleidimui, jie turi pateikti papildomus duomenis apie turimą darbo ir gyvenimo vietą užsienio valstybėje, kitus duomenis, rodančius, kad, perleidus šeimos turtą, vaikams

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 20 dienos nutarimas Nr. 41.

⁷⁴ *Ibidem*.

užsienyje bus užtikrintos tinkamos buto, mokymosi ir kitos gyvenimo sąlygos.⁷⁵ Kaip pavyzdį galima paminėti Utenos rajono apylinkės teismo 2008 m. vasario 2 dienos nutartį, priimtą civilinėje byloje. Į teismą kreipėsi pareiškėjai prašė išduoti teismo leidimą sudaryti 1/3 dalies gyvenamojo namo, kuris įregistruotas kaip šeimos gyvenamoji patalpa ir nuosavybės teise priklausantis pareiškėjui V. G., pirkimo – pardavimo sandorį. Pareiškėjai pateikė rašytinius įrodymus iš Vaikų teisių apsaugos skyriaus ir nurodė, kad jie jau nuo 2001 m. gyvena Airijoje ir neturi galimybės naudotis turimu nekilnojamoju turtu. Iš Monaghan grafystės Migracijos tarnybos pateiktos pažymos buvo matyti, kad pareiškėjai su dukra teisėtai gyvena ir dirba ten. Teismas įvertinęs pateiktus įrodymus konstatavo, kad pardavus turtą nebus pažeistos nepilnametės dukros teisės augti, vystytis, lavintis ir vaikui bus užtikrintos ne blogesnės už esamas gyvenimo, mokymosi ir kitos sąlygos. Teismas padarė išvadą, kad šeimos gyvenamosios patalpos pirkimo – pardavimo sandoris nepažeis vaiko teisių, ir leidimą išdavė.⁷⁶

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išsako savo nuomonę ir dėl teismo leidimų išdavimo sandorių sudarymui, kai prašymai paduodami dėl gyvenamosios patalpos, kuri nėra šeimos gyvenamoji patalpa. Tokiais atvejais teismas turi priėmęs prašymą jį išnagrinėti ir atsisakyti išduoti leidimą nurodydamas, kad toks turtas nėra šeimos turtas ir teismo leidimas nereikalingas. Tačiau P. S. Vitkevičius nesutinka su šia teisėjų senato išsakyta nuomone. Jo teigimu, tokia nuostata kelia abejonių. Profesorius mano, kad tais atvejais, kai akivaizdžiai aišku, kad gyvenamoji patalpa nėra šeimos turtas, teismas turi atsisakyti priimti prašymą, remdamasis Civilinio proceso kodekso 137 straipsniu, kaip nenagrinėtiną teisme. Tai užtikrintų proceso koncentruotumo, ekonomiškumo principus ir nepažeistų niekieno teisių.⁷⁷

Išanalizavus teismų praktiką, darytina išvada, kad įrodymų, dėl teismo leidimų išdavimo, vertinimui, teisės aktuose nustatytas per trumpas terminas, per kurį teismas turi priimti vaiko teisę į būstą ir nuosavybės teisę nepažeidžiančią nutartį. Nors, vertindamas įrodymus byloje, susijusioje su šeimos teisiniais santykiais, teisės aktuose nustatyta tvarka teismas turi būti aktyvus, imtis visų priemonių, kad užtikrintų vaiko interesus priimta nutartimi, praktikoje dažnai šiomis galimybėmis nesinaudoja. Dėl to pagal teisės aktuose nustatytą tvarką ir teismų praktiką vaiko teisė į gyvenamą būstą nėra užtikrinama teismo leidimu.

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 20 dienos nutarimo Nr. 41.

⁷⁶ Utenos rajono apylinkės teismo 2008 m. vasario 28 dienos nutartis c. b. L. G. v V. G. Nr. 2-508-82/2008.

⁷⁷ *Cit. op.* 20, p. 85.

Įsigaliojusios šeimos teisės normos, kuriomis siekiama išsaugoti vaikui geresnes gyvenimo sąlygas, yra teisinės valstybės požymis. Tačiau ši tvarka pateisintų lūkesčius tik tada, jei teisėjai turėtų laiko įsigilinti, advokatai daugiau kantrybės išklaudyti ir surašyti tinkamus prašymus, o tėvai būtų sąžiningi. Tam, manau, galėtų padėti specializuoti šeimos teismai, kuriuose kiekvienas teisėjas gerai išmanytų šeimos teisę ir nedarytų klaidų.

Lyginant Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso nuostatas, reglamentuojančias sandorių dėl šeimos turto sudarymą, su Vokietijos Civilinio kodekso normomis, reikia pažymėti, kad Vokietijoje sudarant sandorius taip pat būtinas kito sutuoktinio sutikimas. Trečiasis asmuo turi teisę sandorį atšaukti tokiu atveju, jei buvo suklaidintas, t.y. nežinojo, kad sandoris sudaromas be sutuoktinio sutikimo. Tais atvejais, kai sutuoktinio, kuris valdo turtą, nėra ar jis serga, sandorį gali sudaryti kitas sutuoktinis (jis negali vengti pareigos sudaryti sandorį).⁷⁸

Olandijoje sutuoktinio sutikimas sandorio sudarymui reikalingas tik tam tikrais atvejais, numatytais įstatyme. Sutuoktinio sutikimas reikalingas sudarant rizikingus juridinius sandorius (sutuoktinių namo įkeitimas ar pardavimas; brangi dovana; daikto pirkimas išsimokėtinai). Sandoris, sudarytas pažeidžiant šį reikalavimą, kito sutuoktinio gali būti nuginkčytas. Sutuoktinis asmeninės nuosavybės teise priklausančius daiktus valdo, disponuoja ir jais naudojasi savo nuožiūra. Kitam sutuoktiniui, neturinčiam valdymo teisės, išlieka naudojimosi teisė.⁷⁹

3.2.2. NUOSAVYBĖS TEISIŲ Į KILNOJAMUS DAIKTUS PERLEIDIMAS, ĮKEITIMAS, SUVARŽYMAS

Prie šeimos turto priskiriami ir kilnojамieji daiktai, įskaitant baldus. Įstatymų leidėjas numato tam tikrus kilnojamųjų daiktų perleidimo, įkeitimo, teisių į juos suvaržymo apribojimus. Nustatyti apribojimai būtini tam, kad kilnojамieji daiktai, kurie yra laikomi šeimos turtu ir yra naudojami šeimos narių, būtų apsaugoti nuo vienašalio disponavimo, keliančio grėsmę ir pavojų šeimai, kito sutuoktinio ir nepilnamečių vaikų interesams.⁸⁰

Sutuoktinių turtinių santykių įgyvendinimo ribojimai nustatyti keliuose Civilinio kodekso straipsniuose. Kaip nurodo įstatymų leidėjas, sistemiškai būtina analizuoti Civilinio kodekso 3.84; 3.35 ir 3.85 straipsnius. Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad šeimos turtu yra laikomi kilnojамieji daiktai, kurie skirti šeimos namų ūkio

⁷⁸ Vokietijos Civilinis kodeksas.[interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-03-21]. Prieiga per internetą:

<http://www..mazvydo biblioteka.lt>.

⁷⁹ *Правовая система Нидерландов.* (Иностранное законодательство), 1998, с. 135..

⁸⁰ *Cit. op.* 20, p. 78.

poreikiams tenkinti, įskaitant baldus, nepaisant to, kuriam sutuoktiniui jie priklauso nuosavybės teise. Taigi įstatymas tokius daiktus pripažįsta šeimos turtu. Nuosavybės teisės į kilnojamuosius daiktus, skirtus šeimos namų ūkio poreikiams tenkinti, įgyvendinimo ribojimai nustatyti Civilinio kodekso 3.85 straipsnio 2-3 dalyse. O konkretūs kilnojamųjų daiktų suvaržymai į nuosavybės teisės įgyvendinimą yra numatyti Civilinio kodekso 3.35 straipsnyje.

Kaip ir nuosavybės teisės įgyvendinimo į nekilnojamąjį daiktą (šeimos gyvenamąją patalpą) ribojimo atveju, taip ir kilnojamųjų daiktų, priskirtinų šeimos turtui, perleidimo, įkeitimo, nuomos ar kitokio į juos suvaržymo atveju turi būti antrojo sutuoktinio sutikimas. Skirtumas tas, kad kilnojamųjų daiktų, priskirtinų šeimos turtui, atveju tas sutikimas gali būti išreikštas raštu arba žodžiu, nes įstatyme kalbama apie bendrą sutikimą. Nekilnojamojo daikto atveju yra būtinas rašytinis sutikimas.⁸¹ Iš to darytina išvada, kad kilnojamųjų daiktų, priskirtų šeimos turtui, atveju žodžiu išreikštas sutikimas yra pakankamas pagrindas kitam sutuoktiniui sudaryti sandorį su trečiuoju asmeniu.

Sandoris, sudarytas be sutuoktinio sutikimo, gali būti nugincytas. Šio reikalavimo pažeidimo teisiniai padariniai numatyti įstatyme. Civilinio kodekso 3.35 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad sutuoktinis, nedavęs sutikimo sandorio sudarymui, kurio objektais yra kilnojamieji daiktai, priklausantys šeimos turtui, turi teisę reikalauti pripažinti sandorį negaliojančiu. Nebent sutuoktinis jau po sandorio sudarymo jį patvirtina, t.y. pagal Civilinio kodekso 1.79 straipsnį atsisako teisės jį ginčyti. Yra numatyta išimtis tiems atvejams, kai sandoris atlygintinas, o trečiasis asmuo yra sąžiningas, t.y. nežino ar negali žinoti, kad sandoris yra sudaromas dėl kilnojamo daikto, esančio šeimos turtu be antrojo sutuoktinio sutikimo. Tokiais atvejais sandorio nugincyti negalima ir yra preziumuojama, jog sudarius sandorį gautos pajamos yra skiriamos šeimos poreikiams tenkinti. Tais atvejais, kai sutuoktinis sudaro sandorį dėl kilnojamo daikto, esančio šeimos turtu, be kito sutuoktinio sutikimo, o gautą iš sandorio sudarymo pajamų neskiria šeimos poreikiams tenkinti, bet sunaudoja jas savo reikmėms, tuomet kitas sutuoktinis gali ginčyti sudarytą sandorį ir ginti savo pažeistus interesus Civiliniame kodekse nustatytais būdais:

- remiantis civilinio kodekso 3.90 straipsnio 2 dalimi ir 3.123 straipsnio 3-4 dalimis, reikalauti, kad sutuoktinio, kuris be sutikimo pardavė kilnojamąjį daiktą, priskirtą šeimos turtui, ir gautą pajamų neskyrė šeimos poreikiams tenkinti, o sunaudojo jas savo reikmėms, į bendrą turto dalį įeinanti turto dalis būtų sumažinta kilnojamojo daikto verte (turto dalybų atveju).

⁸¹ *Cit. op.* 11, p. 78.

- remiantis Civilinio kodekso 3.98 straipsnio 3 dalimi ir 3.118 straipsnio 3 dalimi reikalauti, kad sutuoktinis, kuris be sutikimo pardavė kilnojamąjį daiktą, priskirtą šeimos turtui, nuostolius kompensuotų iš savo asmeninių lėšų.⁸²

Sandorio negalima ginčyti tais atvejais, kai jį su sutuoktiniu sudaręs trečiasis asmuo buvo sąžiningas. Trečiojo asmens sąžiningumas yra preziumuojamas. Kaip jau buvo minėta anksčiau, sąžiningumo prezumpcija laikoma faktu, kol ji nėra nuginčyta ir neįrodyta priešingai. Todėl teismas turėtų įvertinti visas byloje esančias aplinkybes ir nustatęs, kad yra aplinkybių, kurios rodo esant trečiojo asmens nesąžiningumą, tokius sandorius turėtų pripažinti negaliojančiais. Dažnas atvejis, kad sutuoktiniai, gyvenantys asocialiai, pardavinėja daiktus, esančius šeimos turtu, tam, kad galėtų įsigyti alkoholio. Trečiasis asmuo tokiu atveju negali būti sąžiningas, nes, atvykęs pasiimti prekės, gali suprasti, kad perka šeimos turtu esančius daiktus. Dažniausiai tokiais atvejais daiktai parduodami be antrojo sutuoktinio sutikimo.⁸³

Kitokia situacija yra su neatlygintiniais sandoriais. Šiuo atveju trečiojo asmens sąžiningumas neturi įtakos sandorio negaliojimo pripažinimui. Remiantis Civilinio kodekso 4.96 straipsnio 3 dalimi (įstatymų analogija), trečiojo asmens įsigytas kilnojamasis daiktas neatlygintino sandorio pagrindu turi būti grąžintas šeimai, o pats sandoris pripažintas negaliojančiu.

Sutuoktinis, kurio interesai buvo pažeisti, gali pareikšti ieškinį dėl sandorio nuginčijimo per vienerių metų ieškinio senaties terminą. Termino skaičiavimas prasideda nuo tos dienos, kai sutuoktinis sužinojo ar turėjo sužinoti apie tokį jo interesus pažeidžiantį sandorį (CK 3.34 straipsnio 2 dalis).

Rusijos Federacijoje sandoriams, sudaromiems dėl kilnojamųjų daiktų, priskiriamų bendrai sutuoktinių nuosavybei, įstatyme įtvirtinta prezumpcija, kad sutuoktinis veikia kito sutuoktinio sutikimu. Tai reiškia, kad sandorių sudarymui su kilnojamuoju turtu sutuoktiniui nereikalingas kito sutuoktinio sutikimas. Ši taisyklė nustatyta šeimos narių interesų apsaugai, nes palengvina su bendru turtu susijusių sandorių sudarymą (paprastai buitinių) ir tais atvejais kai sutuoktinis laikinai išvykęs. Jei sandorio sudarymas pažeidė antrojo sutuoktinio interesus, jis gali kreiptis į teismą. Sandorį negaliojančiu teismas pripažins tik tuo atveju, jei trečiasis asmuo žinojo ar turėjo žinoti apie kito sutuoktinio nesutikimą sudaryti sandorį. Sandoris laikomas negaliojančiu nuo jo sudarymo momento, o ne nuo teismo sprendimo priėmimo.⁸⁴

⁸² *Cit. op.* 11, p. 79.

⁸³ *Cit. op.* 20, p. 76.

⁸⁴ Rusijos Federacijos Šeimos kodeksas.[interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-03-25]. Prieiga per internetą: <http://www..mazvydo biblioteka.lt>.

Vokietijoje sutuoktinis gali disponuoti namų apyvokos daiktais, kurie priklauso bendram šeimos ūkiui tik tuomet, kai yra kito sutuoktinio sutikimas.⁸⁵

3.2.3. TEISĖS NAUDOTIS GYVENAMĄJA PATALPA PERLEIDIMAS, ĮKEITIMAS, SUVARŽYMAS

Civilinio kodekso 3.84 straipsnyje nustatyta, kad greta šeimos gyvenamosios patalpos ir kilnojamųjų daiktų, kurie nuosavybės teise priklauso vienam ar abiem sutuoktiniams, šeimos turtu yra pripažįstama ir teisė naudotis šeimos gyvenamąja patalpa. Kaip buvo minėta ankstesnėje darbo dalyje, teisė naudotis šeimos gyvenamąja patalpa gali atsirasti daiktinės ir prievolių teisės pagrindais, t.y. uzufukto, panaudos, nuomos pagrindais. Teisę naudotis šeimos gyvenamąja patalpa galima perleisti, įkeisti, ar kitaip suvaržyti tik abiejų sutuoktinių sutikimu.

Kaip nustato Civilinio kodekso 3.36 straipsnio 1 dalis, sutuoktiniai, gyvenantys nuomojamoje gyvenamojoje patalpoje, be antrojo sutuoktinio rašytinio sutikimo negali nutraukti nuomos sutarties prieš terminą, sudaryti gyvenamos patalpos subnuomos sutarties, varžyti nuomos teisės. Jei sandoris buvo sudarytas be sutuoktinio sutikimo, pastarasis turi teisę jį ginčyti.

Kai sutuoktiniai gyvenamojoje patalpoje, kuri nei vienam iš jų nepriklauso nuosavybės teise, gyvena remdamiesi kitokia turtine teise, pvz. uzufukto, panaudos ir t.t, tokiu atveju sutuoktinio sudaromiems sandoriams reikalingas raštiškas kito sutuoktinio sutikimas. Be jo sutikimo sudarytus sandorius sutuoktinis gali ginčyti. Taigi uzufukto ir panaudos santykiams taikomos analogiškos įstatymo nuostatos kaip ir nuomos santykiams. Šiais atvejais taip pat reikalingas raštiškas sutuoktinio sutikimas sandorių sudarymui, o jo nesant – teisė ginčyti sudarytą sandorį.

Ieškiniams dėl pažeistų teisių gynimo teisme nustatytas vienerių metų ieškinio senaties terminas. Terminas skaičiuojamas prasideda nuo tos dienos, kai sutuoktinis sužinojo ar turėjo sužinoti apie sandorio, pažeidžiančio jo interesus, sudarymą.⁸⁶

Civilinio kodekso normos gina ne tik sutuoktinių teisę į gyvenamąją patalpą, bet ir nepilnamečių vaikų teisę į gyvenamąją patalpą. Kaip jau buvo minėta anksčiau, šeimos gyvenamoji patalpa yra būtina materialioji šeimos gyvavimo prielaida. Būtina užtikrinti nepilnamečių vaikų teisę į gyvenamąją patalpą, tokiu būdu garantuojant jų sėkmingą protinį, fizinį, dvasinį ir dorovinį vystymąsi - vaikai negali būti palikti be gyvenamojo

⁸⁵ Vokietijos Civilinis kodeksas.[interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-03-21]. Prieiga per internetą:

<http://www.mazydo biblioteka.lt>.

⁸⁶ *Cit. op.* 11, p. 81.

būsto. Civiliniame kodekse įtvirtintos normos garantuoja nepilnamečių vaikų ir visos šeimos teisę į būstą.

Tam tikrais ypatumais pasižymi nuosavybės teisės į privatizuotus butus reguliavimas Rusijos Federacijoje: jei butas perduotas iš valstybinio gyvenamųjų namų fondo nemokamam asmenų naudojimuisi, tai jis bendrosios nuosavybės teise priklauso visiems ten gyvenantiems asmenims, tarp jų ir nepilnamečiams vaikams. Jie visi į gyvenamąją patalpą įgyja lygias teises ir valdo ją dalinės ar bendrosios nuosavybės teisėmis. Kitokia situacija susiklosto tuomet, kai nuosavybės teisė į gyvenamąją patalpą atsiranda sutarties pagrindu, įmokėjus statybų kompanijai įnašus už butą. Nuo šio momento asmenys įgyja nuosavybės teisę į butą. Jei piniginės lėšos, skirtos butui įsigyti, buvo bendroji sutuoktinių nuosavybė, tai butas įregistruojamas kaip bendroji nuosavybė. Kiti šeimos nariai nuosavybės teisės į butą neįgyja, jie turi tik naudotis gyvenamąja patalpa teise. Tačiau tiek savininkai, tiek kiti šeimos nariai turi lygias naudotis gyvenamąja patalpa teises, jei nebuvo susitarta kitaip. Tuo tarpu šeimos nariai gali ginti savo pažeistas teises į gyvenamąją patalpą tiek nuo trečiųjų asmenų, tiek nuo buto savininkų pažeidimų.⁸⁷

3.3. IŠIEŠKOJIMAS IŠ ŠEIMOS TURTO PAGAL KREDITORIŲ REIKALAVIMUS

Prievolė - tai teisinis santykis, kurio viena šalis (skolininkas) privalo atlikti kitos šalies (kreditoriaus) naudai veiksmus, kreditorius gali reikalauti, kad skolininkas įvykdytų savo pareigą.

P. S. Vitkevičiaus teigimu, normose, reglamentuojančiose sutuoktinių civilinę atsakomybę pagal turtines prievoles, yra išskiriamos trejopos prievolės: vykdomos iš bendro sutuoktinių turto; iš asmeninio turto kylančios prievolės; solidariosios prievolės. Profesorius mano, kad solidarioji prievolė negali atsirasti, kai yra tik bendras turtas (bendroji jungtinė nuosavybė) ir sutuoktiniai nėra atskiro turto subjektai, atsiranda tik bendros ir asmeninės skolos. Nors bendros skolos panašios į solidariąsias, bet reiškia ne tą patį. Solidariai atsakomybei būtinas turto atskirumas.⁸⁸ Šiai profesoriaus išsakyta nuomonei galima paprieštarauti, kaip pavyzdį pateikiant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegijos priimtą nutartį, kurioje teigiama, kad solidariosios prievolės gali būti ir bendrosios, gali tokiomis ir nebūti. Įstatymu leidėjas yra nustatęs vieną atvejį, kai

⁸⁷ Rusijos Federacijos Civilinis kodeksas.[interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-03-25]. Prieiga per internetą: <http://www..mazvydo biblioteka.lt>.

⁸⁸ *Cit. op.* 20, p. 199.

sutuoktiniai atsako solidariai – kai sandorio sudarymas yra būtinas tam, kad būtų išlaikytas šeimos namų ūkis ir užtikrintas vaikų auklėjimas bei švietimas (CK 3.109 straipsnis). Šio straipsnio pagrindu solidariosios prievolės pripažinimas asmenine reikšmingas tik tada, kai sprendžiami sutuoktinių, kaip bendraskolių, santykiai. Kreditorių ir solidariųjų bendraskolių santykiams turi būti taikomos tiek prievolinės, tiek šeimos teisės normos. Kreditorių interesus apsaugo solidarioji prievolė, o nukentėjusiojo sutuoktinio teisių apsauga ir panaudotų lėšų klausimas gali būti išspręsti per kompensacinį ar regresio teisės mechanizmą.⁸⁹

Trečiojo asmens ir šeimos teisės atžvilgiu prievolė laikoma asmenine, kai vienas iš sutuoktinių sudaro sandorį ir tampa skolininku. O kai sutuoktiniai sudaro sandorį dėl visos šeimos interesų ir įgyja pareigas abiejų iniciatyva, tokios prievolės laikomos bendrosiomis. Taigi sprendžiant sutuoktinių atsakomybės klausimą pirmiausia reikia išsiaiškinti kokia tai prievolė, nes nuo to priklausys, iš kokio turto (asmeninio ar bendro) bus išieškoma.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegijos pateiktame išaiškinime dėl sutuoktinių atsakomybės pagal prievoles yra nurodoma, jog išieškojimo vykdymas iš bendro sutuoktinių turto, asmeninio sutuoktinių turto, o jo nepakankant iš bendro turto sutuoktinio dalies, iš asmeninio turto, kai abu sutuoktiniai yra solidarūs skolininkai, o bendro turto nepakanka visiškai patenkinti kreditoriaus reikalavimams priklauso nuo prievolės atsiradimo pagrindo. Nustačius prievolės pobūdį ir atsiradimo pagrindą, galima nustatyti, kas yra atsakomybės subjektai pagal prievolę, ir tai lemia išieškojimo nukreipimą į skirtingo teisinio režimo turtą. Galioja prezumpcija, kad sutuoktinis sudaro sandorius turėdamas kito sutuoktinio sutikimą, išskyrus, kai reikalingas raštiškas kito sutuoktinio sutikimas. Jei ši prezumpcija nebus paneigta, tuomet vieno sutuoktinio iniciatyva įgyta prievolė bus laikoma bendra sutuoktinių prievole. Trečiasis asmuo, sudarantis sandorius, gali netikrinti, ar yra kito sutuoktinio sutikimas, o tiesiog pripažinti, kad susitarimas yra.⁹⁰

Taip pat Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija nurodo, kad, esant solidariajai sutuoktinių atsakomybei kreditoriams, išieškojimas iš asmeninio sutuoktinių turto yra galimas tik esant teismo sprendimui. Tik tuomet atsiranda pagrindas vykdomojo rašto išdavimui, kuris suteikia įgaliojimus antstoliui vykdyti išieškojimą iš asmeninio sutuoktinio turto teisėtai.⁹¹

Be ankstesnėse darbo dalyse išanalizuotų civilinio kodekso normų, reglamentuojančių šeimos turto perleidimo, įkeitimo ir kitokio suvaržymo apribojimus,

⁸⁹ LAT teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 13 d. nutartis c. b. *S. J. v A. J.* Nr. 3K-3-482/2008.

⁹⁰ LAT teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 16 dienos nutartis c.b. *A. Z. v J. Z.* Nr. 3K-3-35/2006, kat. 75.7.

⁹¹ LAT teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 7 d. nutartis c. b. *AB bankas „Hansabankas“ v antstolis A. B.* Nr. 3K-7-114/2008, kat.129.17.

reikia paminėti dar vieną Civiliniame kodekse įtvirtintą nuostatą, atliekančią apsauginę funkciją šeimos turto atžvilgiu. Tai Civilinio kodekso 3.85 straipsnio 3 dalyje numatyta papildoma garantija, sauganti šeimos turtą nuo kreditorių išieškojimo. Teigiama, jei kreditorius žinojo ar turėjo žinoti, kad sudaromas sandoris, kurio objektu yra šeimos turtas, prieštarauja šeimos interesams ir yra nesusijęs su šeimos poreikių tenkinimu, tai kreditorius negali pareikšti išieškojimo iš šeimos turto.

Sistemiškai aiškinant Civilinio kodekso 3.85 straipsnio 3 dalies ir 3.84 straipsnio 4 dalies nuostatas yra nustatyta kreditorių galimybė išieškoti iš šeimos turtu pripažįstamos gyvenamosios patalpos. Gyvenamoji patalpa, kaip šeimos turtas, turi būti įregistruota viešame registre. Tik tokiu atveju sutuoktiniai įgyja teisę šeimos turto faktą panaudoti prieš kreditorių, jam pareiškus ieškinį dėl išieškojimo iš šeimos gyvenamosios patalpos. Tačiau jei šeimos gyvenamoji patalpa viešame registre kaip šeimos turtas neįregistruota, sutuoktiniai šeimos turto faktą prieš kreditorių galės panaudoti tik įrodę kreditoriaus nesąžiningumą. Tai susiję su papildoma įrodinėjimo našta, nes sutuoktiniai turės paneigti kreditoriaus sąžiningumo prezumpciją įrodydami faktą, jog kreditorius žinojo ar turėjo žinoti, kad sudaromo sandorio objektas yra šeimos turtas. Civilinio kodekso 3.85 straipsnio 3 dalis neriboja sąžiningai veikusio kreditoriaus išieškojimo galimybės iš šeimos gyvenamosios patalpos, jei ji nebuvo įregistruota viešame registre kaip šeimos turtas ir nėra pripažinta šeimos turtu. Šiuo atveju, kol neįrodyta priešingai, kreditoriaus sąžiningumas yra preziumuojamas.⁹² Į Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą kreipėsi pareiškėjas, prašydamas nustatyti, kad nebūtų vykdomas išieškojimas iš vaiko paskutinio gyvenamojo būsto. Teisėjų kolegija paliko galioti pirmosios instancijos teismo sprendimą, kuriuo išieškojimas leistas vykdyti. Sprendime teismas nurodė, kad nėra pagrindo taikyti normas reglamentuojančias draudimą nukreipti skolos išieškojimą į paskutinį gyvenamąjį būstą, argumentuodamas tuo, kad skola atsirado dėl įvykdyto nusikaltimo ir nėra įrodymų patvirtinančių galimybę atlyginti skolą kitokiu būdu per nustatytą terminą. Taip pat nėra pagrindo pripažinti, kad priverstinis iškeldinimas ir palikimas be gyvenamojo būsto pažeistų nepilnamečio vaiko teisėtus interesus, nes vaikas gyvena pas senele. Tačiau ir tuo atveju, jei vaikas gyventų bute, turi būti ginamos kreditorių teisės.⁹³

Civilinio kodekso 3.85 straipsnio 3 dalies taisykle vadovaujamosi tuomet, kai viešame registre yra įrašas apie šeimos gyvenamąją patalpą, kaip šeimos turtą. Tokiu atveju sutuoktiniai šeimos turto faktą galės panaudoti prieš kreditorius ir išieškojimas pagal kreditorių pareikštus reikalavimus taps neįmanomas. Ši taisyklė yra taikoma ir tais atvejais,

⁹² *Cit. op.* 11, p. 178-179.

⁹³ LAT teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. *Palangos miesto savivaldybės administracijos vaiko teisiu apsaugos tarnyba v D. V., M. G.*Nr. 3K-3-580/2006, kat. 129.1.

kai kreditorius pareiškia išieškojimą iš kitokio turto, kuris pagal įstatymus yra laikomas šeimos turtu. Civilinio kodekso 3.85 straipsnio 3 dalies taikymui dėl kreditorių išieškojimo galimybės iš šeimos turto turi reikšmę svarbios aplinkybės, kurios susijusios su kreditoriaus sąžiningumo prezumpcija. Tai yra:

- kreditoriaus žinojimas ar turėjimas žinoti, kad sudaromas sandoris, kurio objektu yra šeimos turtas, nesusijęs su šeimos poreikių tenkinimu.
- kreditoriaus žinojimas ar turėjimas žinoti, kad sudaromas sandoris, kurio objektu yra šeimos turtas, prieštarauja šeimos interesams.

Šių aplinkybių žinojimas ar turėjimas žinoti turi egzistuoti kreditoriui sudarant sandorį dėl šeimos turto. Kiekvienu konkrečiu atveju turi būti nustatoma aplinkybė, įrodanti sandorio sąsają su šeimos poreikių tenkinimu arba paneigianti tokios sąsajos buvimą. Kaip pavyzdį galima paminėti tokius atvejus, kai šeimos turtas įkeičiamas tam, kad būtų patenkinti šeimos poreikiai. Tai gali būti tada, kai šeimos turtas įkeičiamas bankui už paskolą, kuri bus panaudota sutuoktinių verslui, kuris yra šeimos gyvenimo šaltinis, plėtoti. Tokia paskolos sutartis ir jos užtikrinimas, įkeičiant šeimos turtą, gali būti pripažinta sandoriu, susijusiu su šeimos poreikių tenkinimu. Šeimos turto įkeitimas bankui už paskolą, kurią ketinama panaudoti šeimos gyvenamosios patalpos renovacijai, statyboms, taip pat gali būti pripažintas sandoriu, susijusiu su šeimos poreikių tenkinimu.⁹⁴ Kaip pavyzdį galima paminėti Utenos rajono apylinkės teismo priimtą nutartį civilinėje byloje. Į teismą kreipęsi pareiškėjai prašė išduoti teismo leidimą įkeisti bankui butą už paskolos suteikimą. Teismas ištyręs visus pateiktus duomenis nustatė, jog butas yra šeimos gyvenamoji patalpa ir yra pripažintas šeimos turtu. Pareiškėjai paskolos užtikrinimo tikslu nori butą įkeisti ir sudaryti kreditavimo sutartį. Gauta paskola bus panaudota gyvenamo namo statybai užbaigti. Pareiškėjai turi nuolatinės pajamas. Vaikų teisių apsaugos tarnyba prieštaravimo nepateikė. Ištyrus visas aplinkybes ir pateiktus duomenis, teismas konstatavo, kad pareiškėjai įsipareigojimus įvykdys, o neįvykdžius prievolės ir nukreipus išieškojimą į šeimos turtą pareiškėjams pakaks lėšų užtikrinti nepilnamečiam vaikui sąlygas augti, vystytis ir lavintis. Todėl manoma, kad sandoris nepilnamečio vaiko teisių nepažeis, ir leidimą buto įkeitimui išdavė.⁹⁵

Dažni atvejai, kai šeimos turtą norima įkeisti ar kitaip sumažinti tam, kad būtų užtikrinta paskola verslui, kuris nėra šeimos gyvenimo šaltinis ir nesusijęs su šeimos poreikių tenkinimu. Tokiais atvejais siekiama užtikrinti trečiųjų asmenų prievolių įvykdymą, ar šeimos turtą norima įkeisti paskolos įvykdymo užtikrinimui, kuri bus

⁹⁴ *Cit. op.* 11, p. 179.

⁹⁵ Utenos rajono apylinkės teismo 2008 m. birželio 16 dienos nutartis c. b. *N. K. v A. G.*Nr. 2-1082-373/2008.

naudojama ne šeimos gyvenamosios patalpos renovacijai, statyboms ir kita.⁹⁶ Tokie sandoriai, be abejonės, bus pripažinti kaip nesusiję su šeimos poreikių tenkinimu, prieštaraujantys šeimos interesams ir bankas turi atsisakyti duoti paskolą.

Civilinio proceso kodekso 668 straipsnio nuostatos taip pat gina skolininkus nuo kreditorių išieškojimo. Šiame straipsnyje nustatytas sąrašas turto, iš kurio kreditorių išieškojimas yra negalimas. Tai namų apstatymo ir namų apyvokos daiktai, būtini drabužiai, vaikų reikmenys, radijo imtuvai, vienam sezonui reikalingas kuras, maisto produktai, minimalios mėnesinės algos dydžio pinigų suma, darbo įrankiai, televizorius, šaldytuvas. Jei skolininko verslu yra žemės ūkis, išieškoma negali būti pašaras gyvuliams, sėkla, viena karvė.⁹⁷

Neišvengiamai kyla ir problemos. Akivaizdžiu verslo pasaulio suvaržymu tapo civilinio kodekso norma, draudžianti už skolas išieškoti iš privataus skolininko turto, jei šis skolinosi verslui, kuris gali būti vertinamas kaip nesusijęs su šeimos poreikių tenkinimu. Todėl vis sunkiau įmanoma gauti paskolą verslui, kaip užstatą norint panaudoti šeimos turtą. Bankai susiduria su didelėmis kliūtimis, kai reikia išieškoti pinigus iš skolininkų. Kadangi Civilinio kodekso 3.85 straipsnyje yra įtvirtinta nuostata, jog kreditorius negali išieškoti iš šeimos turto, jei sudarydamas sandorį žinojo ar turėjo žinoti, kad sandoris nesusijęs su šeimos poreikių tenkinimu ir prieštarauja šeimos interesams. Bankai priversti imtis papildomų priemonių, kad galėtų užtikrinti savo, kaip kreditorių, interesus. Sutartys, sudaromos su individualių įmonių savininkais, pasirašomos kartu su sutuoktiniu. Tačiau jei tai vienintelis šeimos būstas, tuomet kreditoriams kyla sunkumų. Jie rizikuoja imdami šeimos turtą, kaip paskolos užtikrinimo priemonę, nes kilus ginčui teismai gintų antrąjį sutuoktinį ir nepilnamečius vaikus, jų teisę į gyvenamąjį plotą, vadovaudamiesi ekonomiškai bei socialiai labiausiai pažeidžiamo sutuoktinio ir nepilnamečių vaikų teisių ir teisėtų interesų apsauga.⁹⁸

Sprendžiant kreditorių rizikos problemą reikėtų, kad įstatymų leidėjas įtvirtintų nuostatą reikalaujančią gauti teismo leidimą verslininkui, ketinančiam užstatyti šeimos turtą, kaip paskolos garantą. Tuomet teismas įvertinęs visas byloje esančias aplinkybes turėtų nuspręsti, ar bankroto atveju šeima būtų tinkamai apsaugota.

Tačiau pasitaiko nepriimtinių nutarimų, kuriuose išieškojimo objektas - gyvenamieji būstai, nepaisant to, kad juose gyvena nepilnamečiai vaikai, invalidai, socialiai remtini asmenys, nors yra priimti tarptautiniai ir nacionaliniai įstatymai, ginantys šių asmenų ir ypač vaikų teises. Kaip pavyzdį galima paminėti Lietuvos Aukščiausiąjame Teisme

⁹⁶ *Cit. op.* 11, p. 179.

⁹⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

⁹⁸ VINCEVIČIUS, G. Civilinio kodekso žabangos. Vilnius: *Verslo žinios*, 2002, Nr.59. p.4.

nagrinėta byla. Antstolė, išieškodama iš N. B. skolą už komunalines paslaugas, 2003 m. rugpjūčio 4 d. turto pardavimo iš varžytynių akto pagrindu pardavė ieškovei nuosavybės teise priklausančią butą, kurio rinkos vertė buvo 4,2 karto didesnė. Ieškovė turi du nepilnamečius vaikus. Ginčo butas buvo paskutinis ieškovės ir jos nepilnamečių vaikų būstas. Antstolė pardavė butą neišaiškinusi ieškovei teisės prašyti taikyti CPK 663 straipsnio 4 dalyje nustatytą apribojimą, kad nebūtų išieškoma iš paskutinio buto, būtino šiems asmenims gyventi, po to, kai, išieškant sumas, nesumokėtas už komunalines paslaugas, šis yra areštuotas. Turto pardavimo iš varžytynių aktą 2003 m. rugpjūčio 5 d. rezoliucija patvirtino Jonavos rajono apylinkės teismo teisėjas, nepatikrinęs, ar nereikėjo taikyti apribojimo. Pirmosios ir apeliacinės instancių teismai patenkino ieškovės prašymą. Buto pardavimo iš varžytynių aktas buvo pripažintas negaliojančiu, butas grąžintas ieškovės nuosavybėn, iš antstolės priteista pinigų suma už varžytynių metu nupirktą butą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija paliko galioti pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų sprendimą ir nutartį, nurodydama, jog iš teismų procesinių sprendimų matyti, kad teismai nenukrypo nuo nurodytos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos ir teisingai vertino byloje nustatytas aplinkybes.⁹⁹

Rusijos Federacijoje sutuoktinių atsakomybė sprendžiama skirtingai, kai sutuoktinis, sudaręs sandorį su trečiuoju asmeniu, dalies įgyto turto neperdavė šeimos poreikių tenkinimui. Tokiu atveju sutuoktinis turės atsakyti kreditoriui už visą prievolę. Išieškojimas gali būti nukreiptas tiek į asmeninę nuosavybę priklausančią turtą, tiek į jo dalį, esančią bendrajame turte. O kitas sutuoktinis atsako tada, kai iš pirmojo sutuoktinio sudaryto sandorio jam tenka turto dalis ar dėl to sutaupo savo turto dalį, atsako bendrajame turte esančia savo dalimi, kiek buvo gauta ar sutaupyta turto.¹⁰⁰

Olandijos įstatymai numato specialią tvarką pajamų ir turto, įgyto santuokoje, atžvilgiu. Įstatymais įtvirtinta bendroji jungtinė nuosavybė, pagal kurią visas sutuoktinių turtas, įgytas tiek iki santuokos, tiek ir jos metu, laikomas bendra jų nuosavybe. Taip pat ir visas sutuoktinių turtas sujungiamas į bendrą turtą, o skolos, atsiradusios tiek iki santuokos, tiek ir jos metu, išieškomos iš bendrosios nuosavybės, nepriklausomai nuo to, kurio sutuoktinio vardu tos skolos buvo padarytos. Tuomet kreditoriai turi teisę siekti kompensacijos iš sutuoktinių bendrosios nuosavybės, jie gali pareikšti išieškojimą į bet kurį daiktą, esantį sutuoktinių turtu. Sutuoktiniai turi kartu mokėti bendras skolas iš bendro turto.¹⁰¹

⁹⁹ LAT teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 29 d. nutartis c. b. *N. B. v antstole R. M., A. K.* Nr. 3K-3-46/2008, kat. 129.2.

¹⁰⁰ *Cit. op.* 26, c. 120.

¹⁰¹ *Правовая система Нидерландов. (Иностранное законодательство)*, 1998, с. 134.

3.4. ŠEIMOS TURTO TEISINIO REŽIMO ĮTAKA TURTO PADALIJIMUI

Nutrūkus santuokai teismas turi išspręsti tarp buvusių sutuoktinių iškilusius turtinius ir asmeninius klausimus dėl šeimos būsto, išlaikymo, vaikų gyvenamosios vietos nustatymo, turto padalijimo. Kaip yra nurodęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, visais atvejais prioritetas turi būti teikiamas nepilnamečių vaikų atžvilgiu. Ir dalijant turtą reikia atsižvelgti į nepilnamečių vaikų turtinius interesus. Ši teismo pareiga yra įtvirtinta tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose: Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje (1989 m.), Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme.¹⁰²

Nagrinėjant šeimos turto teisinio režimo įtaką turto padalijimui būtina sistemiškai analizuoti Civilinio kodekso 3.86 ir 3.84 straipsnius. Kaip jau minėta ankstesnėje darbo dalyje, šeimos turto sudėtis nustatyta imperatyviu įstatymų leidėjo nurodymu Civilinio kodekso 3.84 straipsnyje. Šeimos turtą sudaro šeimos gyvenamoji patalpa; kilnojamieji daiktai, skirti šeimos namų ūkio poreikiams tenkinti, įskaitant baldus; taip pat šeimos turtu pripažįstama ir teisė naudotis šeimos gyvenamąja patalpa. Šis turtas šeimos turto teisinį statusą įgyja nepaisant to, kurio sutuoktinio asmenine nuosavybe iki santuokos sudarymo jis buvo, ir sutuoktiniai tarpusavio susitarimu šeimos turto sudėties keisti negali. Kaip nurodoma Civilinio kodekso 3.86 straipsnio 1 dalyje, nutrūkus santuokai įstatyme nurodytais pagrindais, pasibaigia šeimos turto teisinis režimas buvusiems sutuoktiniams, tačiau kai šeimoje yra nepilnamečių vaikų, jų atžvilgiu šeimos turto teisinis režimas lieka galioti, iki vaikai taps pilnamečiais. Šiuo atveju šeima, nors ir sumažėjusi, išlieka, nes nepilnamečiai vaikai lieka gyventi su vienu iš tėvų ir sudaro šeimą. Kad vaikai galėtų tinkamai augti, lavintis, tobulėti, jiems reikalingas gyvenamasis būstas, namų apyvokos daiktai, baldai ir kita.

Prie dalytino buvusių sutuoktinių turto yra priskiriama santuokoje įgyti daiktai, kitos vertybės, taip pat ir išsiskolinimai. Tačiau šis turtas ir skolos turi tenkinti vieną sąlygą - visa tai turi būti įgyta santuokos metu bendrai tvarkant šeimos ūkį. Įstatymų leidėjas nurodo, kad turtas, skirtas nepilnamečių vaikų poreikiams tenkinti, yra nepriskiriamas prie dalijamo turto. Tai vaikų drabužiai, avalynė, kiti asmeninio naudojimosi daiktai: mokyklinės priemonės, vaikų biblioteka, muzikos instrumentai, kompiuteris ir kiti daiktai, kuriais naudojasi tik vaikai. Šie daiktai, atsižvelgiant į tai, kad jie skirti nepilnamečių vaikų poreikiams tenkinti, yra perduodami tam sutuoktiniui, su kuriuo lieka gyventi vaikai. Taip pat neįtraukiamas į dalytiną turtą sutuoktiniams asmeninės nuosavybės teise priklausantis

¹⁰² LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 15 d. nutartis c. b. *E. G. v E. G.* Nr. 3K-3-872/2003, kat. 69.3.

turtas: drabužiai, asmeninio naudojimosi daiktai, asmeninės neturtinės ir turtinės teisės. Civilinio kodekso 3.86 straipsnio 4 dalyje yra įtvirtinta nuostata ir dėl kilnojamųjų daiktų, priskirtinų šeimos turtui. Teigiama, kad teismas turi teisę priteisti namų apyvokos daiktus, skirtus šeimos namų ūkio poreikiams tenkinti, tam sutuoktiniui, su kuriuo lieka gyventi nepilnamečiai vaikai.¹⁰³

Galioja prezumpcija (CK 3.117 straipsnis), kad sutuoktinių bendro turto dalys yra lygios, tačiau teismas, sprenddamas dėl padalijimo būdo, visuomet turi atsižvelgti į tai, kad turi būti apsaugotos nepilnamečių vaikų naudojimosi gyvenamuoju būstu teisės, ir nustatyti, ar egzistuoja galimybė padalyti gyvenamąją patalpą natūra. Pvz., į teismą kreipėsi ieškovė prašydama priteisti jai didesnę šeimos gyvenamosios patalpos dalį motyvuodama tuo, kad su ja lieka gyventi nepilnametis vaikas ir tai sudaro pagrindą nukrypti nuo turto padalinimo lygiomis dalimis principo. Teisėjų kolegija konstatavo, kad įstatymų leidėjas galimybę nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo nustatė tam, kad būtų apginti vaiko interesai ir būtų nepažeista teisė į gyvenamąsias sąlygas, būtinas jo protiniam, fiziniam, socialiniam vystymuisi užtikrinti. Šiuo atveju atsižvelgus į tai, kad butas yra kotedžo tipo, kelių aukštų, didelės kvadratūros, teismas, vadovaudamasis prioritetiniu vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principu, konstatavo, kad nepilnamečio vaiko interesai, teisė į gyvenamąją vietą nebus pažeista padalijus butą lygiomis dalimis, nes teismas nenustatė realaus poreikio nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo.¹⁰⁴

Svarbiausia nuostata, leidžianti nukrypti nuo lygių dalių principo, įtvirtinta Civilinio kodekso 3.123 straipsnyje. Teismas, atsižvelgęs į vaikų interesus, vieno sutuoktinio sveikatos būklę ar jo turtinę padėtį arba kitas svarbias aplinkybes, gali nukrypti nuo lygių dalių principo ir priteisti vienam sutuoktiniui didesnę turto dalį. Tačiau nukrypimas nuo šio principo yra pateisinamas tik tada, kai jis pagrįstas teisinių gėrių, kurių gynyba aplinkybių kontekste būtų pagrįsta teisingumo, protingumo, sąžiningumo principais, apsauga (CK 1.5 straipsnio 4 dalis). Taigi nukrypimas nuo lygių dalių principo dažniausiai yra pateisinamas nepilnamečių vaikų interesais todėl, kad vaiko teisių ir interesų užtikrinimas yra viešas interesas. Nepilnamečių vaikų interesai teismo turi būti įvertinti nustatant ne tik turto padalijimo būdą, bet ir sprendžiant nukrypimo nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas daugelyje bylų yra išaiškinęs, kad teismas, atsižvelgdamas į nepilnamečių vaikų interesus, vieno sutuoktinio sveikatos būklę ar turtinę

¹⁰³ *Cit. op.* 11, p. 242, 181.

¹⁰⁴ LAT teisėjų kolegijos 2008 m. liepos 4 d. nutartis c. b. A. J. v B. J. Nr. 3K-3-353/2008, kat. 75.8.

padėti, gali parinkti tokį turto padalijimo būdą, kai vienam sutuoktiniui skiria visą turtą, o kitam kompensaciją. Kaip pavyzdį galima paminėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėtą bylą, kai į teismą kreipėsi ieškovė, prašydama priteisti jai šeimos gyvenamąją patalpą, kadangi su ja lieka gyventi nepilnametė duktė, o atsakovui priteisti piniginę kompensaciją. Atsakovas pareikštame priešieškinyje prašė priteisti šeimos gyvenamąją patalpą lygiomis dalimis. Teisėjų kolegija nurodė, kad pirmenybė skiriama santuokinio turto padalijimui natūra. Tačiau, kai nėra galimybės padalyti turtą natūra, pvz., turtas yra nedalus, ar, atsižvelgiant į nepilnamečių vaikų interesus ir kitas svarbias aplinkybes, visas turtas gali būti perduotas vienam sutuoktiniui skiriant kompensaciją kitam. Nustatytos aplinkybės rodo, kad šalys yra konfliktuojančios, be to, nustatyta, kad butas yra keturių kambarių, iš kurių vienas yra pirmame aukšte, o likę trys antrame aukšte, iš jų vienas yra pereinamas. Toks išplanavimo būdas neleidžia į kurią nors patalpą patekti atskirai, nepereinant kitų patalpų, o tai reiškia šios šeimos gyvenamosios patalpos nedalumą. Be to, tarp sutuoktinių yra konfliktiški santykiai, o nekonfliktiškų ir saugių gyvenimo sąlygų užtikrinimas nepilnamečiam vaikui lemia svarbias aplinkybes, dėl kurių butas negali būti padalintas natūra. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad buto padalijimas natūra reikštų nuostolius ir kad buto, kaip vientiso daikto, atidalijimas ir savininkų daugeto tapimas bendraturčiais apsunkintų daikto disponavimo, valdymo, naudojimosi teisių įgyvendinimą. Dėl to ieškovei priteistina visa šeimos gyvenamoji patalpa atsakovui priteisiant teisingą kompensaciją.¹⁰⁵

Nukrypimas nuo lygių dalių principo yra pateisinamas tuo pagrindu, kad vienam iš tėvų, su kuriuo lieka gyventi nepilnamečiai vaikai, tenka didesnė našta auginant ir ugdant vaikus. Kaip pavyzdį galima paminėti Utenos rajono apylinkės teisme nagrinėtą bylą, kai pareiškėjai prašė priteisti sutuoktinei šeimos gyvenamąją patalpą, o pareiškėjui tik automobilį. Pareiškėjas nuo kompensacijos už butą atsisakė, nes su sutuoktine lieka gyventi duktė ir nepilnametis globotinis. Teismas nurodė, kad sutartis neprieštarauja viešajai tvarkai ir iš esmės nepažeidžia sutuoktinių ar vieno iš jų teisių ir teisėtų interesų. Nukrypimas nuo lygių dalių principo, atsižvelgiant į nepilnamečių vaikų interesus ir tuo pagrindu skiriant tam iš tėvų, su kuriuo lieka gyventi nepilnamečiai vaikai, didesnę turto dalį, yra pateisinamas jam tenkančia didesne našta, auginant ir ugdant nepilnamečius vaikus. Todėl teismas patenkino pareiškėjų prašymą.¹⁰⁶

Išanalizavus teismų praktiką, tenka pastebėti, kad pasitaiko atveju, kai, nutraukus santuoką ir dalijantis bendrą turtą, kreipiamas mažas dėmesys į vaikų gyvenimo sąlygas.

¹⁰⁵ LAT teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 25 d. nutartis c. b. *D. A. v A. A.* Nr. 3K-3-51/2008, kat. 75.8.

¹⁰⁶ Utenos rajono apylinkės teismo 2008 m. vasario 11 dienos nutartis c. b. Nr. 2-106-228/2008.

Šią situacija, manau, sukelia netiksli Civilinio kodekso 3.86 straipsnio 1 dalies formuluotė, kurioje teigiama, kad pasibaigus santuokai baigiasi ir šeimos turto teisinis režimas. Tačiau sutuoktinis, su kuriuo lieka gyventi nepilnamečiai vaikai, sudaro šeimą. Tokiu atveju, išlikus šeimai, lieka šeimos turtas, taip pat išlieka to turto teisinis režimas. Tokia šeima taip pat turi būti rūpinamasi ne mažiau kaip ir iki santuokos nutraukimo.

Taip pat teismai, sprenddami bylas dėl turto dalybų, dažniausiai nesiaiškina klausimo apie sutuoktinio ir su juo likusių nepilnamečių vaikų turimą gyvenamąjį būstą, ar jis užtikrins tinkamas sąlygas fiziniam, protiniam ir socialiniam vaikų vystymuisi. Gal įstatymų leidėjas teismams turėtų nustatyti pareigą tikrinti šias aplinkybes, kurių aiškumas sustiprins nepilnamečių vaikų naudojimosi gyvenamuoju būstu teisių apsaugą.

Rusijos Federacijoje sutuoktiniai bendraja nuosavybe priklausantį turtą dalinasi sudarydami susitarimą. Turto padalinimas galimas ir santuokos metu, tai daroma dėl įvairių priežasčių, pvz., sutuoktinis nori padovanoti savo turto dalį vaikams. Įvykus skyryboms turtas gali būti padalintas abipusiu sutarimu, kuris sudaromas tiek žodžiu, tiek rašytine forma. Esant būtinybei toks susitarimas gali būti patvirtintas pas notarą. Notarinis susitarimo patvirtinimas būtinas tais atvejais, kai dalijimas nekilnojamasis turtas (namas, butas, garažas) ar kilnojamasis turtas (automobiliai). Turto dalybose galioja lygių dalių principas, sutuoktiniai patys nustato turto dalis. Esant ginčui turtą padalina teismas santuokos nutraukimo proceso metu. Nukrypimas nuo lygių dalių principo galimas tik įstatyme nurodytais atvejais, apsaugant nepilnamečių vaikų ar kito sutuoktinio interesus. Sutuoktiniui, su kuriuo po skyrybų lieka gyventi nepilnamečiai vaikai, paprastai yra priteisiama didesnė turto dalis, kitam sutuoktiniui kompensuojant ar tiesiog sumažinant turto dalį. Pažymėtina, kad daiktai, skirti vaikų poreikių tenkinimui, ar indėliai banke vaikų vardu, įnešti iš sutuoktinių bendro turto, į dalintiną turtą neįskaitomi ir atitenka tam sutuoktiniui, su kuriuo lieka gyventi vaikai. Jei yra įmanoma, teismas turtą padalina natūra. Lygiomis dalimis sutuoktiniams paskirstomi ir skoliniai įsipareigojimai.¹⁰⁷

Vokietijoje, jei sutuoktinių turtui taikomas įstatymais nustatytas turto teisinis režimas, kuris reiškia, kad turtas, įgytas po santuokos, yra bendroji sutuoktinių nuosavybė, tai nutraukiant santuoką jis turi būti padalintas subalansuotai. Nuo lygių dalių principo yra nukrypstama tik esant ypatingiems atvejams pvz., sutuoktinis, įgijęs mažesniąją santuokoje įgyto turto dalį, ilgą laiką nevykdė ūkinių įsipareigojimų, kylančių iš santuokos. Jei sutuoktiniai yra sudarę sutartį dėl bendrosios jungtinės nuosavybės, tai sutuoktiniai turtą pasidalina tarpusavio sutarimu. Jei sutuoktiniai nesutaria dėl gyvenamojo būsto padalinimo, teismas jį paskiria vienam iš sutuoktinių. Jei būstas nei vienam sutuoktiniui

¹⁰⁷ *Cit. op.* 26, c. 129-136.

nuosavybės teise nepriklauso ir yra nuomojamas iš trečiojo asmens, teismas gali sureguliuoti nuomos sutartį savo nuožiūra. Namų apyvokos daiktus teismas turi padalyti nepažeisdamas nei vieno sutuoktinio interesų, jie, būdami vieno sutuoktinio nuosavybe, gali būti paskirti kitam sutuoktiniui, jei šiam paskirta jais naudotis, arba jie gali būti perduoti savininkui.¹⁰⁸

Olandijoje bendrąją sutuoktinių nuosavybę buvęs turtas nutraukus santuoką yra padalijamas. Vadovaujamosi lygių dalių principu – abu sutuoktiniai turi teisę į lygią bendrosios nuosavybės dalį. Tačiau sutuoktiniai bendru susitarimu gali nukrypti nuo lygių dalių principo ir turtą pasidalyti kitaip. Sutuoktiniai paprastai sutaria turtą pasidalyti iš karto po santuokos nutraukimo arba tarpusavio sutarimu turtą dalijasi kasmet. Dalijantis turtą skyrybų atveju, jo kilmė nenustatinėjama. Kiekvienas sutuoktinis turi teisę į pusę turto, tačiau, jei turto nepavyksta pasidalyti tarpusavio sutarimu, tuomet tai daro teismas vadovaudamasis protingumo ir teisingumo principais.¹⁰⁹

¹⁰⁸ *Familienrecht 1*, / Redakteur: Kurt Rebmann Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch Bd. 7, 2000.

¹⁰⁹ *Правовая система Нидерландов*. (Иностранное законодательство), 1998, с. 135-137.

4. ŠEIMOS TURTO TEISINIO REŽIMO PABAIGA

Šeimos turto teisinio režimo pabaigą reglamentuoja Civilinio kodekso 3.86 straipsnis. Jį reikalinga sistemiškai analizuoti su Civilinio kodekso 3.71 straipsniu.

Kaip nustatyta Civilinio kodekso 3.86 straipsnio 1 dalyje, šeimos turto teisinio režimo, taikomo turtiniams sutuoktinių tarpusavio santykiams, pabaiga siejama su santuokos nutraukimu, jos pripažinimu negaliojančia, separacija (sutuoktinių gyvenimu skyrium). Be to, civilinio kodekso 3.50 straipsnio 1 dalyje yra nurodomi dar du šeimos turto teisinio režimo, taikomo turtiniams sutuoktinių tarpusavio santykiams, pabaigos pagrindai. Tai vieno iš sutuoktinių mirtis ir paskelbimas mirusiu teismo sprendimo pagrindu.

Visais šeimos turto teisinio režimo pabaigos atvejais yra svarbūs du aspektai:

- šeimos turto teisinio režimo pabaiga buvusių sutuoktinių atžvilgiu;
 - šeimos turto teisinio režimo galiojimas nepilnamečių vaikų atžvilgiu iki jų pilnametystės.
- Šios nuomonės vieningai laikosi tiek teismai, tiek teisės mokslo specialistai.

Kaip nurodo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas, santuokos pasibaigimas panaikina šeimos turto teisinį režimą tik tarp buvusių sutuoktinių. Tačiau šis režimas lieka galioti kitiems įstatymo saugomiems subjektams – nepilnamečiams vaikams. Vaikams šeimos turto teisinis režimas pasibaigia sulaukus pilnametystės.¹¹⁰

Siekiant užtikrinti nepilnamečių vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugą bei jų teisę į gyvenamą plotą sudarant sandorius, kurių objektu yra šeimos gyvenamoji patalpa, reikalingas teismo leidimas.

Sutuoktiniui, su kuriuo lieka gyventi nepilnamečiai vaikai, santuokos pabaigos, pripažinimo negaliojančia, separacijos atvejais gali būti nustatytas uzufruktas. Uzufruktas – papildoma gyvenamo būsto garantija nepilnamečiams vaikams, kol jiems sukaks pilnametystės amžius: jis nustatomas teismo sprendimu ir apima teisę naudotis tiek visu šeimos turtu, tiek jo dalimi. Uzufruktas gali būti nustatomas tiek teismo, tiek kito sutuoktinio, su kuriuo lieka gyventi nepilnamečiai vaikai, iniciatyva. Civilinio kodekso 3.71 straipsnyje reglamentuojamas gyvenamosios patalpos uzufruktas. Tai teisių į gyvenamąją patalpą garantija nepilnamečiams vaikams ir vienam sutuoktiniui, pasibaigus šeimos turto teisiniam režimui, santuokos pabaigos atveju. Šiuo atveju šeimos gyvenamoji patalpa nuosavybės teise priklauso vienam sutuoktiniui, tačiau nepilnamečiai vaikai lieka gyventi su kitu sutuoktiniu, kuris gyvenamosios patalpos neturi ir negali jos įsigyti. Tuomet teismas gali priimti sprendimą dėl uzufrukto nustatymo į šeimos gyvenamąją

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 20 dienos nutarimas Nr. 41.

patalpą nepilnamečiams vaikams ir sutuoktiniui, su kuriuo jie lieka gyventi. Uzufрукtą teismas savo sprendimu gali nustatyti tiek visam šeimos turtui, tiek jo daliai. Pažymėtina, kad teismas turi teisę nustatyti uzufрукtą, bet ne pareigą. Teismas įvertinęs visas aplinkybes turi nustatyti, ar uzufрукtas atitinka nepilnamečio vaiko interesus, ar jų negalima apsaugoti kitais būdais, pvz., ar sutuoktinis neturi kitos gyvenamosios patalpos, ar gali ją įsigyti. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodo, kad uzufрукtas atlieka nepilnamečių vaikų teisės į gyvenamąją patalpą apsauginę funkciją, kai santuokos pabaigos atveju nepilnamečiai vaikai lieka gyventi su tuo iš tėvų, kuris gyvenamosios patalpos neturi, tačiau gali geriau užtikrinti vaiko interesus ir poreikių tenkinimą. Tokiu atveju kito buvusio sutuoktinio nuosavybės teisė į gyvenamąjį būstą yra apribojama ir nustatomas uzufрукtas.¹¹¹

Kaip pažymi P. S. Vitkevičius, nepilnamečių vaikų aprūpinimo gyvenamuoju plotu ar kitu šeimos turtu galimybė turi būti reali, nes bet kokių atveju teismas ar kitos valstybinės institucijos turi besąlyginę pareigą aprūpinti nepilnamečius vaikus gyvenamąja patalpa.¹¹²

Kaip nurodoma civilinio kodekso 4.141 straipsnyje, uzufрукtas gali būti nustatytas neapibrėžtam terminui (ne ilgesniam už asmens gyvenimo trukmę), kai, pvz., vaikas yra neįgalus, tiek apibrėžtam terminui, pvz., vaikas sulauks pilnametystės.

Vaikui sulaukus pilnametystės amžiaus, uzufрукtas baigiasi ir tam sutuoktiniui, su kuriuo gyveno nepilnametis vaikas. Jei yra keli nepilnamečiai vaikai, tai uzufрукtas baigiasi jauniausiajam vaikui sulaukus pilnametystės. Tokiu atveju sutuoktiniui, su kuriuo gyvena nepilnamečiai vaikai, uzufрукtas galioja, kol paskutinysis vaikas sulauks pilnametystės. Uzufрукto terminą ilgesniam laikui teismas gali nustatyti vaikui, kuris mokosi ar yra invalidas, remdamasis teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principais (civilinio kodekso 1.5 straipsnis) ir prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo, vaikų auklėjimo šeimoje, motinystės visokeriopos apsaugos principais (civilinio kodekso 3.3 str).

Esant nuomos santykiams, šeimos gyvenamoji patalpa yra nuomojama iš trečiojo asmens ir nė vienam sutuoktiniui nuosavybės teise nepriklauso. Tokiais atvejais uzufрукto nustatymo galimybė nebus galima pasinaudoti, nes, kaip įtvirtinta civilinio kodekso 4.141 ir 4.142 straipsniuose, uzufрукtas yra nustatomas tik daiktams, o jo objektas gali būti tik daiktas, kuris yra nuosavybės teisės objektas. Taigi, naudojimosi teisėms uzufрукto nustatyti negalima. Civilinio kodekso 3.86 straipsnio komentare taip pat nurodoma, kad

¹¹¹ LAT teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 24 d. nutartis c. b. A. D. v R. D. Nr. 3K-3-225/2006, kat. 75.6.1.

¹¹² *Cit. op.* 20, p. 77.

uzufруктą galima nustatyti tik daiktams, o ne naudojimosi teisėms.¹¹³ Todėl turi būti vadovaujamosi normomis, reglamentuojančiomis nuomą ir panaudą. Tokią praktiką formuoja ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodydamas, kad buvę gyvenamosios patalpos savininko šeimos nariai neturi kitos gyvenamosios patalpos ir, pasikeitus buto savininkui, toliau lieka gyventi tose patalpose, jų teisė naudotis gyvenamąja patalpa išlieka panaudos pagrindu.¹¹⁴ Tokią pat nuomonę teisėjų kolegija išsako ir kitoje byloje - pasikeitus buto savininkui, teisėtiems buto naudotojams išlieka teisė naudotis gyvenamąja patalpa neterminuotos panaudos sutarties pagrindu. Šeima negali būti iškeldinta iš buto nesuteikiant jai kitos gyvenamosios patalpos.¹¹⁵ Civilinio kodekso 3.86 straipsnio 3 dalyje ir CK 3.71 straipsnio 3 dalyje yra numatyta papildoma galimybė tam, kad būtų apsaugota nepilnamečių vaikų teisė į gyvenamą būstą. Pasibaigus šeimos turto teisiniam režimui, taikomam sutuoktinių turtiniams tarpusavio santykiams, teismo sprendimu nuomininko teisės gali būti perkeltos sutuoktiniui, su kuriuo lieka gyventi nepilnamečiai vaikai ar kuris yra nedarbingas. Kito sutuoktinio likimą sprendžia teismas, kurio sprendimu sutuoktinis gali būti iškeldintas, jei yra įpareigojimas gyventi skyrium. Tokiu atveju nuomininko teisės bus perkeltos antrajam sutuoktiniui. Pažymėtina, kad trečiojo asmens, kuris nuomoja šeimai gyvenamą patalpą, sutikimo dėl nuomininko pakeitimo nereikia.¹¹⁶ Kaip nurodo Lietuvos aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija, nuomininkas ir jo šeimos nariai arba buvę šeimos nariai gali susitarimu pirminį nuomininką pakeisti kitu. Praktikoje toks atvejis galimas nuomininkui mirus, kai nuomininko šeimos nariai ir toliau gyvena gyvenamojoje patalpoje ir per du mėnesius informuoja nuomotoją.¹¹⁷ Taikant įstatymų analogiją, CK 3.86 straipsnio 3 dalis gali būti taikoma ne tik nuomos teisių perkėlimui, bet ir teisės naudotis gyvenamąja patalpa perkėlimui, atsirandančiam kitokiais įstatyme numatytais pagrindais.

Kiek kitokią nuomonę išsako P. S. Vitkevičius. Jis teigia, kad dar senovės romėnų laikais buvo *quasi usufructus* (beveik uzufрукtas), kuris leido naudotis ne tik pačiais daiktais, bet ir teisėmis į daiktus. Profesoriaus manymu, ir dabar esant tam tikroms aplinkybėms galimas uzufрукtas, kuris suteikia teisę naudotis ne tik daiktais, bet ir teisėmis. Pavyzdžiu gali būti nuomos ar panaudos teisės. Kaip nurodyta civilinio kodekso normose, reglamentuojančiose nuomą ir panaudą, šių dviejų institutų santykių objektais yra

¹¹³ *Cit. op.* 11, p. 180.

¹¹⁴ LAT teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 31 d. nutartis c. b. *R. D. v A. D.* Nr. 3K-3-443/2007, kat. 32.2.

¹¹⁵ LAT teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 20 d. nutartis c. b. *D. M. v Vilniaus miesto savivaldybė.* Nr. 3K-3-288/2008, kat. 51.

¹¹⁶ *Cit. op.* 11, p. 146.

¹¹⁷ LAT teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 14 d. nutartis c. b. *Ž. Z., I. Z. v Kauno miesto savivaldybė.* Nr. 3K-3-68/2008, kat. 50.11.2.

daiktai, nuosavybės teise priklausantys savininkui, o valdymo ir naudojimo teisės į tokius daiktus priklauso nuomininkui ar panaudos gavėjui.¹¹⁸

Pasibaigus šeimos turto teisiniam režimui, namų apyvokos daiktai, kurie skirti šeimos namų ūkio poreikiams tenkinti, teismo sprendimu gali būti priteisti tam sutuoktiniui, su kuriuo šeimos gyvenamoje patalpoje lieka gyventi nepilnamečiai vaikai. Ši nepilnamečių vaikų ir su jais gyvenančio sutuoktinio teisių garantija įtvirtinta CK 3.86 straipsnio 4 dalyje. Daugeliu atvejų teismas turi pareigą priteisti kilnojamą turtą sutuoktiniui, su kuriuo lieka gyventi nepilnamečiai vaikai.

Rusijos Federacijoje santuokos nutraukimas galimas administracine ir teismo tvarka. Administracine tvarka santuokos nutraukimas yra vykdomas civilinės būklės aktų registravimo tarnybos ir santuokos pabaigos momentu laikoma diena, kai tai įregistruojama. Teismo keliu nutrauktos santuokos pabaigos momentas – teismo sprendimo priėmimo diena. Teismas per tris dienas privalo pateikti sprendimo kopiją civilinės būklės aktų registravimo tarnybai dėl santuokos nutraukimo fakto įregistravimo.¹¹⁹

Vokietijoje santuoką gali nutraukti tik teismai, esant vienintelei priežasčiai – jos iširimui. Santuokos nutraukimo ir išlaikymo bylas sprendžia šeimos teismas, kurio teritorijoje yra sutuoktinių gyvenamoji vieta. Tarpininkavimu siekiama išspręsti kilusias problemas tarp sutuoktinių atsižvelgiant į visų šalių interesus. Tarpininkavimo procedūros tikslas – surasti neišspręstų klausimų santuokos nutraukimo byloje sprendimą, galimybė sudaryti sutartis dėl išlaikymo, turto, nuosavybės ir tėvų atsakomybės. Sutuoktiniai vienas kito išlaikymu po skyrybų turi pasirūpinti patys.¹²⁰

Pagal Olandijos įstatymus yra tik vienas pagrindas skyryboms – faktinis santuokos iširimas. Skyrybos įsigalioja, kai teismo sprendimas dėl santuokos nutraukimo yra įregistruojamas gimimų, santuokų ir mirčių registre. Sutuoktinių vienas kito išlaikymo pareiga išlieka ir po santuokos nutraukimo. Yra įkurta tarnyba, kuri specializuojasi klausimų, susijusių su skyrybomis ir išlaikymu, įskaitant ir tarpininkavimą skyryboms, sprendimu. Galima supaprastinta skyrybų procedūra, pagal kurią šalys gali tarpusavio sutarimu išspręsti konfliktą, o teisėjas atlieka tik notarinę patvirtinimo funkciją. Santuoka laikoma nutraukta nuo to momento, kai yra užregistruojamas teismo sprendimas civilinės būklės aktų registre.¹²¹

¹¹⁸ *Cit. op.* 20, p. 82.

¹¹⁹ *Cit. op.* 26, c. 83-87.

¹²⁰ Europos teisminis tinklas<Skyrybos<Vokietija. [interaktyvus], [žiūrėta 2009. 04. 07]. Prieiga per Internetą: http://ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_ger_it.htm.

¹²¹ Europos teisminis tinklas<Skyrybos<Nyderlandai. [interaktyvus], [žiūrėta 2009. 04. 07]. Prieiga per Internetą: http://ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_net_it.htm.

IŠVADOS

1. Įsigaliojus naujam Civiliniam kodeksui nuo 2001 m. liepos 1 dienos įsigaliojo ir naujų šeimos teisę reglamentuojančių normų dalis. Kaip viena iš naujovių buvo įtvirtintas šeimos turto institutas. Šeimos turto instituto paskirtis – nepilnamečių vaikų ir ekonomiškai silpnesnio sutuoktinio teisių ir teisėtų interesų apsauga. Šeimos turtui yra priskiriamas palyginti nedidelis kiekis turto – šeimos gyvenamoji patalpa ir namų apyvokos daiktai, skirti šeimos namų ūkio poreikiams tenkinti, įskaitant ir baldus.
2. Šeimos turtas nuosavybes teise priklauso vienam ar abiem sutuoktiniams. Tai daiktai, kurie sudaro materialųjį šeimos gyvavimo pagrindą, ir jie turi būti naudojami tik šeimos poreikių tenkinimui. Teismai yra pasisakę dėl gyvenamosios patalpos priskyrimo šeimos turtui kriterijų. Gyvenamoji patalpa bus pripažinta šeimos turtu, jei šeima joje nuolatos gyvena, ir ji turi būti įregistruota viešame registre. Problemos kyla tuomet, kai šeima turi keletą gyvenamųjų patalpų arba gyvena bute, kuris nėra įregistruotas kaip šeimos turtas. Todėl teismui yra svarbu išsiaiškinti visas aplinkybes sprendžiant klausimą, ar konkretų būstą galima laikyti šeimos turtu. Neaiški situacija ir dėl kilnojamųjų daiktų prikyrimo prie šeimos turto. Įstatyme nurodytas sąrašas nėra baigtinis ir esant būtinybei teismas gali nuspręsti vieną ar kitą kilnojamąjį daiktą priskirti prie šeimos turto. Tačiau išanalizavus teismų praktiką pastebima tendencija prie šeimos turto priskirti tik tuos kilnojamuosius daiktus, kurių sąrašą pateikia įstatymų leidėjas. Galbūt tuomet būtų tikslinga pakoreguoti normas, nustatančias turto priskyrimo šeimos turtui kriterijus, ar nustatyti platesnį, bet baigtinį sąrašą.
3. Įsigaliojus naujam Civiliniam kodeksui teismams atsirado naujų funkcijų, kurios susijusios su naujai nustatytais šeimyniniais santykiais, šeimos ir jos narių, daugiausia vaikų ir sutuoktinių, turtinių santykių apsauga. Nustatyta teisminė kontrolė – teismo leidimų išdavimas sandorių sudarymui, kurių objektu yra šeimos turtas. Ši teismų atliekama funkcija yra labai svarbi sprendžiant ne tik nepilnamečių vaikų, bet ir šeimos teisių klausimus. Tačiau, kaip teko pastebėti atlikus bylų analizę, šis teismo leidimų institutas nėra pakankamai sureguliuotas, kad tinkamai atliktų apsauginę funkciją nepilnamečių vaikų ir silpnesniojo sutuoktinio atžvilgiu. Teismai susiduria su nuosavybės teisės neliečiamybės ir vaiko teisės į gyvenamąjį būstą, apimančios vaiko interesų viršenybės principo, derinimo problema. Taip pat pateiktų įrodymų teismo leidimui gauti trumpu vertinimo terminu, vienodos teismų praktikos stoka šiuo klausimu. Teismai teisės aktų nustatyta tvarka bylose, susijusiose su

šeimos teisiniais santykiais, privalo būti aktyvūs, tačiau realiai šia galimybe nesinaudoja, todėl vaikų teisė į gyvenamąją patalpą nėra tinkamai užtikrinta teismo leidimu. Galbūt tinkama išeitis būtų surasta įkūrus specializuotą šeimos teismą, kuriame dirbtų gerai išmanantys šeimos teisę specialistai, būtų nagrinėjamos bylos, susijusios tik su šeimos teisiniais santykiais, ir teisėjai turėtų pakankamai laiko įsigilinti į bylos aplinkybes.

4. Įstatymų leidėjas normomis, nustatančiomis šeimos turto teisinį režimą, siekia užtikrinti viešojo intereso apsaugą, todėl yra suvaržomas disponavimas nuosavybe. Šioje vietoje susiduria dvi pagrindinės vertybės: nuosavybės teisės neliečiamybė ir vaiko teisės į gyvenamąjį būstą apimantis vaiko interesų viršenybės principas. Tai pagrindžia faktas, kad šeimos turto valdymui, naudojimui ir disponavimui nustatytas griežtesnis teisinis režimas ir griežtesnis naudojimasis turtu tam, kad būtų tinkamai apsaugoti nepilnamečių vaikų ir silpnesniojo sutuoktinio teisės ir teisėti interesai. Tiek tarptautiniuose, tiek nacionaliniuose teisės aktuose pažymima, kad svarbiausia yra nepilnamečių vaikų interesai.
5. Lyginamajai analizei atlikti buvo pasirinkti Rusijos Federacijos, Vokietijos ir Olandijos valstybių šeimos turtą reglamentuojantys institutai. Atlikus analizę tenka pastebėti, kad nei vienos valstybės Civiliniame ar Šeimos kodekse normų, reglamentuojančių Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse pavadintą „šeimos turtu“ turtą, nėra. Šeimos turto institutas yra išskiriamas tik Lietuvos Respublikos šeimos teisėje. Tačiau, nepaisant to, visose valstybėse šeimos turto paskirtis ir tikslai sutampa – tai silpnesnių subjektų: ekonominiu požiūriu silpnesniojo sutuoktinio ir nepilnamečių vaikų teisių ir teisėtų interesų apsauga. Nėra esminių skirtumų ir tarp normų, reglamentuojančių suvaržymus, šeimos turto valdymą, disponavimą ir naudojimąsi juo.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr.74-2262.
4. 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501.
5. Lietuvos Respublikos vaikų teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807.

Specialioji literatūra

1. JAČKONIENĖ, J. Santuoka: sąvoka ir sudarymo sąlygos. Vilnius: *Justitia*, 1999, nr. 5.
2. KUDINAVIČIŪTĖ, I. Bažnytinių santuokų teisinis reglamentavimas ir apskaita. Vilnius: *Jurisprudencija*, LTU mokslo darbai, 2003, t. 3-4.
3. MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras*. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002.
4. VINCEVIČIUS, G. Civilinio kodekso žabangos. Vilnius: *Verslo žinios*, 2002, Nr.59 (4 psl.).
5. VANSEVIČIUS, S. Šeimos santykių teisinis reguliavimas. *Mokslas ir gyvenimas*, 1971, nr.5.
6. VITKEVIČIUS, P. S. *Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 52.
7. *Žmogaus teisės*. Europos Tarybos ir Europos Sąjungos dokumentai. Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000.
8. АНТОКОЛЬСКАЯ, М.В. *Семейное право*. Москва, 2000.
9. ПЧЕЛИНЦЕВА, Л. М. *Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации*. Москва, 2000.
10. *Правовая система Нидерландов*. (Иностранное законодательство). Москва, 1998.

11. ЖАЛИНСКИЙ, А.Э. Введение в немецкое право. Москва, 2001.
12. BAINHAME, A. *The International survey of family law*. London, 2003.
13. *Familienrecht I*, /Redakteur: Kurt Rebmann Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch Bd. 7, 2000.
14. Vokietijos civilinis kodeksas.[interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-03-25]. Prieiga per internetą: <http://www.mazvydo biblioteka.lt>
15. Rusijos Federacijos Šeimos kodeksas.[interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-03-21]. Prieiga per internetą: <http://www.mazvydo biblioteka.lt>
16. Europos teisminis tinklas<Skyrybos<Vokietija. [interaktyvus], [žiūrėta 2009. 04. 07]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_ger_lt.htm.
17. Europos teisminis tinklas<Skyrybos<Nyderlandai. [interaktyvus], [žiūrėta 2009. 04. 07]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/civiljustice/divorce/divorce_net_lt.htm.

Teismų praktika

1. LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 15 d. nutartis c. b. *E. G. v E. G.* Nr. 3K-3-872/2003, kat. 69.3.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr 41.
3. LAT teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 14 d. nutartis c. b. *G. K. v AB „Sampo bankas“*. Nr. 3K-3-90/2005, kat. 75.6.1.
4. LAT teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 9 d. nutartis c. b. *V. U. v O. U.* Nr. 3K-3-426/2005, kat. 75.6.1.
5. LAT teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 16 dienos nutartis c.b. *A. Z. v J. Z.* Nr. 3K-3-35/2006, kat. 75.7.
6. LAT teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 29 d. nutartis c. b. *N. K. v F. K., V. K.* Nr. 3K-3-232/2006, kat. 75.6.1.
7. LAT teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 29 d. nutartis c. b. *J. J. v S. C., R. C., K. J.* Nr. 3K-3-241/2006, kat. 75.6.1.
8. LAT teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 26 d. nutartis c. b. *I. J. v V. U.* Nr. 3K-3-302/2006, kat. 32.2.
9. LAT teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 24 d. nutartis c. b. *A. D. v R. D.* Nr. 3K-3-225/2006, kat. 75.6.1.

10. LAT teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis c. b. A. S. v R. S. Nr. 3K-3-469/2006, kat. 78.2.1.
11. LAT teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. *Palangos miesto savivaldybės administracijos vaiko teisiu apsaugos tarnyba v D. V., M. G.* Nr. 3K-3-580/2006, kat. 129.1.
12. LAT teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 31 d. nutartis c. b. R. D. v A. D. Nr. 3K-3-443/2007, kat. 32.2.
13. LAT teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 21 d. nutartis c. b. L. P. v A. J. P. Nr. 3K-3-584/2007, kat. 32.2.
14. LAT teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 7 d. nutartis c. b. *AB bankas „Hansabankas“ v antstolis A. B.* Nr. 3K-7-114/2008, kat. 129.1.
15. LAT teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 25 d. nutartis c. b. D. A. v A. A. Nr. 3K-3-51/2008, kat. 75.8.
16. LAT teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 29 d. nutartis c. b. N. B. v antstole R. M., A. K. Nr. 3K-3-46/2008, kat. 129.2.
17. LAT teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 14 d. nutartis c. b. Ž. Z., I. Z. v *Kauno miesto savivaldybė.* Nr. 3K-3-68/2008, kat. 50.11.2.
18. LAT teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 20 d. nutartis c. b. D. M. v *Vilniaus miesto savivaldybe.* Nr. 3K-3-288/2008, kat. 51.
19. LAT teisėjų kolegijos 2008 m. liepos 4 d. nutartis c. b. A. J. v B. J. Nr. 3K-3-353/2008, kat. 75.8.
20. LAT teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 9 d. nutartis c. b. A. D. v V. D. Nr. 3K-3-383/2008.
21. LAT teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 13 d. nutartis c. b. S. J. v A. J. Nr. 3K-3-482/2008.
22. Utenos rajono apylinkės teismo 2008 m. vasario 11 d. nutartis c. b. Nr. 2-106-228/2008.
23. Utenos rajono apylinkės teismo 2008 m. vasario 28 d. nutartis c. b. L. G. v V. G. Nr. 2-508-82/2008.
24. Utenos rajono apylinkės teismo 2008 m. kovo 25 d. nutartis c. b. R. S. v D. S. Nr. 2-821-356/2008.
25. Utenos rajono apylinkės teismo 2008 m. gegužės 8 d. nutartis c. b. V. Z. v A. Z. Nr. 2-883-228/2008.
26. Utenos rajono apylinkės teismo 2008 m. birželio 16 d. nutartis c. b. N. K. v A. G. Nr. 2-1082-373/2008.

SANTRAUKA

Šis magistro darbas skirtas šeimos turto instituto ir jo teisinio statuso analizei. Įsigaliojus naujam Civiliniam kodeksui 2001 m. liepos 1 dieną, kaip viena iš naujovių buvo įtvirtintas šeimos turto institutas. Tą lėmė Lietuvos Respublikos priimti tarptautiniai įsipareigojimai nepilnamečių vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugos srityje. Taigi šeimos turto instituto tikslas – apsaugoti nepilnamečių vaikų ir ekonominiu požiūriu silpnescio sutuoktinio teisių ir teisėtų interesų apsauga. Tiesa, ekonomiškai silpnescio sutuoktinio interesai ginami tiek, kiek jų gynyba padeda užtikrinti su juo likusių gyventi vaikų interesus, pasibaigus santuokai.

Darbe analizuojama šeimos turto samprata, sudėtis, šeimos turto teisinis statusas, jo atsiradimo pagrindai. Aptartos problemos kylančios iš sutuoktinių teisės valdyti, naudotis ir disponuoti šeimos turtu, įgyvendinimo. Didelis dėmesys skirtas teismų praktikos analizei. Analizuotos bylos susijusios su šeimos turtu, disponavimo ir valdymo ribojimu nustatymu, teismo leidimų, kaip teisminės kontrolės nepilnamečių vaikų ir silpnesciojo sutuoktinio teisių ir interesų atžvilgiu. Aptartos problemos kylančios dėl teisminės šeimos turto apsaugos, šeimos turto teisinio režimo pabaigos ir šeimos turto padalijimo. Pateikti pasiūlymai dėl instituto tobulinimo, jo taikymo reglamentuojant sutuoktinių, ar buvusių sutuoktinių turtinius santykius.

Atlikus Vokietijos, Rusijos Federacijos ir Olandijos valstybių Civilinių ir Šeimos kodeksų analizę, normų reglamentuojančių Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse pavadintą „šeimos turtu“ turta, nėra.

SUMMARY

This master's degree work is an analysis of the institution of family assets and their legal status. One of the new features established by the Civil Code of 1 July 2001 was the institution of family assets. This was done in response to international commitments undertaken by the Republic of Lithuania in the area of protection of the rights and lawful interests of children. The purpose of the institution of family assets is to protect the rights and lawful interests of children and the economically-weaker spouse. However, the interests of the economically-weaker spouse are defended only to the extent that such defence helps to protect the interests of the children who remain with the spouse after the dissolution of the marriage.

The concept of family assets, its composition, the legal status of family assets, and the means by which they are created is analysed in the work. Problems arising from the right of marriage partners to control and use assets are discussed. Cases associated with family assets, the placing of limits on their disposition and use, and court permissions as a form of control in defence of the rights and lawful interests of children and the economically-weaker spouse are analysed. Problems arising from court protection of family assets, the conclusion of legal oversight of family assets, and distribution of family assets are discussed. Suggestions for improvement of the institution of family assets and its application to the regulation of property relations between present or former marriage partners are presented.

After analyzing the Civil and Family Codes of Germany, the Russian Federation, and Holland, norms regulating what is called "family assets" in the Civil Code of the Republic of Lithuania have not been found.